DELECTUS
OPUSCULORUM
AD PRAXIN MEDICAM
SPECTANTIUM

ANTEHAC

APUD GENTES EXTERAS EDITORUM

QUAE

IN MEDICORUM ITALIAE COMMODUM

COLLEGIT

JOSEPHUS FRANK

JOANNIS PETRI FILIUS, AUGUSTISSIMI IMPERATORIS ET TOTIUS ROSSIAE AUTOCRATORIS A CONSILIIS STATUS, EQUES ORDINUM S. ANNAE, S. WLODIMIRI, THERAPIAE SPECIALIS ET CLINICES IN CAESAREA UNIVERSITATE VILNENSI PROFESSOR EMERITUS, PLURIMARUM ACADEMIARUM ET SOCIETATUM MEDICARUM SODALIS.

VOLUMEN SECUNDUM.

NOVOCOMI

TYPIS C. PETRI OSTINELLI

MDCCCXXVII.

HOC IN VOLUMINE CONTINENTUR:

MORBUS

QUEM *RADESYGE* VOCANT

QUINAM SIT QUANAMQUE

RATIONE E SCANDINAVIA TOLLENDUS

COMMENTATIO

AUCTORE

FREDERICO HOLST

MEDICINAE DOCTORE.

INTROITUS.

Morbus, qui serioribus praesertim decenniis Radesyge nomine in peninsula nostra Scandinavica tam innotuit, diu, forsitan semper, Sveciam non minus, quam Norvegiam vexavit. Jam coeli aërisque et soli summa convenientia, intima incolarum victus, quaestuum et coeterorum omnium fere negotiorum, morum et consuetudinum similitudo in eam ducunt opinionem, ut terrae utrique iidem sint endemii morbi; vetustissima insuper documenta, veterum et hodiernorum medicorum effata satis superque docent, hanc aegritudinem fuisse omni memoria in Svecia aeque familiarem, atque in Norvegia (1). Commentatio igitur, quae in

(1) Ahlanderi itaque (Diss. inaugural. de morbo cutaneo luem veneream consecutivam simulante. Upsal. MDCCCVI. 4. p. 3.) et aliorum opinionem, morbum esse e Norvegia in Sveciam translatum, admitti non posse, cuique facile patet.

eo versatur, ut viam monstret atque rationem, qua hanc calamitatem tolli posse speremus, utriusque gentis, Svecicae non minus quam Norvegicae, interesse videtur. Verum enim vero ut apta mali exstirpandi avertendique praesidia eligamus, ne quid temere inconsiderateque agamus, solida ejusdem cognitio antecedat, oportet. Est tamen talis explicatio nunquam magis necessaria, quam si vel inter eos scriptores, penes quos verissima esset periculi exspectanda notitia, manifesta cernatur confusio, quae non apud exteros solum, verum etiam apud nostrates erroneam progenuit ideam. Quod quum de exitiosa illa lue, quam Radesyge vocant, apprime valeat, quid sub eadem vere intelligatur aut intelligi debeat, prius est demonstrandum. Binas ideoque Sectiones nostra continebit commentatio, quarum altera quaestionem de morbi natura vel de genere, quo pertineat, dilucidabit: rationem vero, qua in usum vocata possimus ab hac peste liberari, altera breviter exponet.

SECTIO I.

De morbi, quem Radesyge dicunt, natura.

De vera morbi natura, quem *Radesyge* nostrates vocant, multum est a pristinis inde temporibus, quin hodiernis etiam, a viris eruditis disceptatum; quam magnam dissensionem quum apud plurimos saltem vocis ipsius minus vera notio progenuisse summo iure censeatur, quinam morbus eâ intelligi consuescat, breviter examinare non ineptum neque a re alienum videtur. Omnes, qui hactenus vocis etymon investigarunt, praeeunte imprimis doctissimo Moeller (1), eam esse a *rade*, adiectivo inter

(1) V. excerpta, quae egregio suo operi: «vom abendl. Aussatze im Mittelalter, Hamb. 1790» doctissimus Hensler subnexuit, p. 119, ubi Moelleri nostro de morbo conscripta epistola invenitur.

Norvegiae occidentalis plebem usitato, et substantivi *Syge* conflatam eâque morbum foedum, tetrum, atrocem, horribilem indicari dicunt. Verum secundum latam hanc et vagam vocis vim, quae certi morbi nullam praebet notionem, omnem, quae nostras nationes affligit, malignam describere cutaneam affectionem chronicam longe extra huius libelli limites positum est; imprimis quum verbum *rade*, sicuti scribitur, plebi Norvegiacae cognitum esse nondum persuasum habeamus atque exploratum. Nam ut omittam, frustra id in glossario HALLAGERIANO (1) quaeri, testatus est celeberrimus e nostratibus vir, qui per plures annos ex omni fere parte Norvegiam tam litoralem quam intestinam peragravit, quocumque mihi de proposito argumento multi fuere grati utilesque sermones, sese multifariis suis in patria itineribus nunquam id audiisse. Verum experiamur itaque, an possimus aliam derivandi rationem invenire, quae meliori iure accipi mereatur. Germanis *Raude*, nostratibus *Rue*, *Rufwa*, *Roe* — Romanorum *raudus*, *rudis*, ut mihi quidem videtur, satis finitima verba — crustam significant magis minusve inaequalem, asperam, duram, densam, quae ulcus obducit, donec,

---

(1) Norsk Ordsamling eller Pröve af Norske Ord og Talemaader etc. af LAUR. HALLAGER. Kbhvn. 1802.

ipsa detracta, subiacens cutis aut cruenta apparet aut per tenuissimam adhuc epidermidem rubida translucet. Ihre, longe eruditissimus vir, *ruf* et *riob* nec non *hreoflic* esse Svecorum *rufwa* cognata verba testatur, illisque in lingua Alemannica *lepram,* sicuti apud Anglo-Saxones hoc a cutis scabritie *leprosum* denotari perhibet (1); vel, ut aliis loquar, morbum iis indicari, quem evolutum demum atque maturum, uti postea fusius disceptaturi sumus, squamis crustisve prodire omnium aetatum homines crediderunt. Usurpantur vero in Norvegia, teste Hallager, de piscium pelli *Raa*, *Raad*—Islandorum *rod* (2) propinqua vocabula—et de squamis eorundem *Raass* (3); quae, etiamsi primo forsitan intuitu ab omnibus illis etymo ipsaque vi recedere videantur, tamen, si accuratius considerentur, ex eadem esse stirpe progenita vix falso iudicantur. Etenim in linguis adeo cognatis, atque septentrionalibus nostris, vocalium et diphthongorum, imprimis *aa* in *au* vel in simplicem *a* et *u,* non

---

(1) Glossar. Sviogothic. Auct. Jo. Ihre. Upsal MDCCLXIX. fol. voc. *Rufwa.*

(2) Lexicon Islandico-Latino-Danicum Bioernonis Haldorsonii. Ex manuscriptis legati Arna-Magnaeani cura R. K. Raskii editum. Hafn. MDCCCXIV. 4. voc. rod.

(3) V. Gloss. Hallag sub vocab. *Raa*, *Raad*, *Raass.*

rarae occurrunt permutationes, illaque verba fuisse primum de piscium squameis integumentis adhibita, indeque propter similitudinem de ulcerum crustis translata, non absimile videtur. Frequentatum porro illud de homine, quem graviter affligit idem hic morbus, inter Norvegiacam plebem proverbium: «*han seer ud som en stegt Fisk*» si respiciamus, haec, quam de horum verborum affinitate professi fuimus, opinio ad veritatem adhuc propius accedit. Nam sicuti assatis in piscibus squamas, praesertim si duriusculae sint, non raro resilientes et quasi hamulos formantes videmus, ita in homine, nostra labe vexato, ulcerum crustas solutas et retroflexas cutemque exinde hispidam redditam persaepe invenimus. Quae vero omnia si ita se habeant, non dubito fore, quin vocem, quae hodierno tempore tam invaluerit, *Radesyge* aptius e verbis *Raa, Raad* vel *Raass* derivari dicas, sublimem simul plebeii vocabuli vim vehementer admirans. Tunc certae demum aegritudinis notio existit, eius sc., cuius praecipuum symptoma (i. e. quod sub sensus maxime cadit) in morbosa ea cutis affectione cernitur, ut vel ipsam piscium pellem mentiatur, vel squamis piscium ad instar obsessa appareat. Quibusnam in patriae regionibus illa verba usitata sint, HALLAGER silentio quidem praeteriit, terminos tamen piscatorios

esse iis in provinciis maxime excultos, quae e piscatu praecipue vivant, verbaque ideo nostra, et quae exinde sint conflata, primum esse in Norvegia occidentali excogitata formataque, vel maxime cognita saltem, veri admodum simile videtur. Ita comprehendere possumus, occidentalis Norvegiae incolas appellatione *Raas-Raad*-s. *Raa- siuke* de eodem maligno morbo uti, quem, omni memoria ibi frequentem aliisque in peninsulae regionibus Spedalskhed, Spetälska coeterisque ex eadem prosapia enatis nominibus cognitum, si maturuerit, vel squamis ipsis prodire vel singularem eas formandi nisum ostendere postea uberius doeebimus. Quum vero ad morbum compescendum summa potestas prima ibi adhiberet efficacia remedia, in publicis tractatibus indiciisque sueta illa in occidentali Norvegia morbum nominandi ratio, parvula tantum literarum immutatione, in verbum *Radesyge* transiit; id quod vel euphoniae causa, quasi dissyllaba vox *Rade* auribus magis placuerit, quam monosyllaba *Raa, Raad* s. *Raass*, ex aspera dipthongo *aa* conflata, vel sedula elocutionis plebeiae attentione, quia diphthongus *aa* non raro uti binae singulae vocales, sc. mox uti *a-o*, mox uti *a-u*, pronuntiatur, effectum esse satis perspicuum videtur. Ita non solum cultioribus Scandinaviae hominibus, sed exteris etiam nomine

Radesyge vetus innotuit morbus; verum teste imprimis locupletissimo viro, cujus suffragium plurimum valet, nec non aliorum multorum fide dignissimorum, propriaque etiam experientia suffultus contendere audeo, morbum ea sub appellatione ne nostris quidem temporibus esse plebi nostrae peninsulanae extra urbes paucave ab hisce milliaria cognitum. Verum enim vero sicuti nova nomina, praesertim nisi antiquorum commutandorum causa allata sint, falsas producere opiniones solent, ita etiam, ut equidem puto, ad singulares illas notiones multiplicandas, quas vel hodiedum experientissimi viri de veteris morbi natura et ortu effinxere, vox antea inaudita *Radesyge* haud parum contulit. Hinc v. c. factum videtur, quod recentiorum nonnulli eum singulare suum constituere genus autument, quum alii eum esse scorbutum, syphilidem vero alii, alii contra ex hac et scorbuto compositum dicant, quin fuerint, qui a Dania eundem esse pauca ante decennia nobis apportatum contenderent; id quod in libello quodam nuperrime repetitum maxime mirantes videmus. Quum itaque Scandinaviae vulgus ea sub voce morbum non cognoscat, sed, paucis illis regionibus occidentalibus exceptis, a vetustissima inde aetate Spedalskhed, Spetälska similibusve aliis nominibus appellet, quum praeterea antiquum hoc

vocabulum satis presse et apte (1) eam labem significet, quae hodie *Radesyge* salutatur, quum denique recens vocabulum in animis hominum, exterorum imprimis, erroneam morbi notionem impresserit, sane non video, cur novum verbum in lingua diutius retineamus.

De ea igitur pestilentia, quam *Radesyge* nuncupant, non ad amplam istam vocis vim, quae de tota fere classe valet neque de certo morbo ideam praebet, disserere mens est; sed solummodo ad angustiorem, quia verae eiusdem origini magis consentanea videtur sub eademque serioribus praesertim decenniis peninsulae nostrae cultioribus incolis innotuit, eum pertractabimus. Verum si id, quod suscepimus, sane non mediocre neque leve munus conficere possimus, argumentis rationibusque monstretur, necesse est, quis sit morbus noster cuinamve morborum generi subiectus; id quod

---

(1) Hospitalsjuke, Spitalsjuke, Spedalsk Sooth, Spetalska, Spedalskhed, contr. Spilt, synonyma, morbum significantia, quo vexati quasi hospites in leprosorum domus admissi fuere; unde intelligitur, quae latinobarbaris patribus nostris in usu erat, horum nosodochiorum denominatio *hospitalia* Hospites itaque *hospitalibus*, haec iterum aegrotis Spedalske, Spetalske, et morbo Spedalskhed, Spetalska coeterisque finitimis verbis originem praebuerunt.

nobis vix melius continget, quam breviter exposita vulgaria morbi signa cum iis comparando, quae istae aegritudines, quibuscum a viris non paucis confunditur, vulgo aperire soleant. Neque vero omnium symptomatum, quae huic morbo varii observatores adscribant, copiosa hic exspectetur enumeratio, neque omnium formarum, quibus ludat, anxia speretur expositio; quod nos in prolixitatem vix utilem seduceret. Nobis igitur sufficiat vulgares eius notas afferre, omissis varietatum, sane non paucarum, proprietatibus. Quo facto, signa minus essentialia detrahamus, ut e constantibus, quae remaneant, animis nostris possimus veram morbi informare notionem. Collata tunc hac idea cum illorum morborum signis, videbimus, cum quonam congruet vel discrepet; et cui gravissimis rationibus simillimus noster reperiatur, eius quoque germanum esse eundem probabile saltem videtur. Verum si causis etiam, quae apud alias gentes pariter ac apud nos morbum gignere alereque putantur, expositis consideratisque, ubique easdem invenimus eum producentes, ad summam certitudinem haec probabilitas evehitur. Duas etenim pluresve res, quae, iisdem progenitae causis, eadem insuper phaenomena aperiant; uni eidemque esse generi subiectas, non dubitamus pronuntiare.

Quae quum ita sint, haec sectio commode in *bina capita* dispescitur, quorum alterum *symptomata*, alterum *causas* invicem confert.

CAPUT I.

Symptomatum comparatio.

Ad veram morbi nostri imaginem praebendam aggrediens ingenue fateor, mihi iuniori adhuc medico nondum contigisse omnia eius symptomata neque singula eiusdem stadia in uno aegroto obvia videre; nam lente serpens malum sero maturescit. Signa tamen exponere, quae autoptae Norvegiae Sveciaeque optimi fideque dignissimi eidem adscribere soleant, eundemque, quo iidem experientissimi viri usi fuere, servare ordinem conabor.

Morbi initio gravitatem totius corporis membrorumque lassitudinem, pruritum cutis, insolitum laboris cuiusvis, quin negotiorum, quae antea maximis in deliciis fuere, fastidium, articulorum rigiditatem, dyspnoeam, imprimis dum scalas et acclivia adscendunt, cephalalgiam tensivam frontalem vulgo queruntur aegri. Facies singulari splendore, quasi argenteo, praeditur; coloreque saepissime pallido, livido, plethoricorum autem rubro, ab eo tamen, qui sanitatem indicare solet, maximopere discrepante, suffunditur. Coryza

accedit vel humida vel sicca nariumque internarum tumor et obstructio, quae efficiunt, ut non sine difficultate per eas spiritum ducere possint. Nasus externus rubescit et turgescit, raucescit vox, laxata uvula interdum adeo prolongatur, ut sensum corporis peregrini, in faucibus alternatim adscendentis et descendentis, accusent. Dolores insuper oriuntur artuum vagi, rheumaticis non absimiles, eo tamen ab iis diversi, quod noctu exacerbati tempus matutinum versus sudore largo, viscido, nonnihil foetido mitigantur (1).

En dolosi morbi initia, qui, levem aegritudinem mentiens, post varium temporis intervallum eo ferocius in miserum saevit, quo horrendae perniciei imperitior sit ipse vel quo magis alieno destitutus auxilio.

Nisi in medici attenti suaeque artis satis periti manus incidat aeger, adversa haec valetudo pro aetate aegroti, constitutione, vivendi ratione aliisque rebus fortuitis nunc citius, nunc tardius accrescit. Interdum etenim pauci modo menses, plerumque totus annus, quin saepe plures praeterlabuntur, priusquam de maligna illius indole nulla amplius sit

(1) Sunt tamen rheumatismi, qui, incalescente corpore, ingravescunt neque lecti calorem ferunt.

dubitatio. — Singularibus faciei signis exceptis, hactenus nil foris conspicitur; quae vero iam accedunt, cutis nimirum *solutiones continuae*, novam quasi formant morbi epocham. — In *aliis* summam cutem defoedat *efflorescentia herpetica sicca*, mox sparsim, mox congregatim prodiens, albicans, quasi farina furfuribusve obtecta, quibus detractis subiacens cutis epidermide orbata apparet. Epidermis vero brevi regenerata inaequaliter indies crassescit cutemque squarrosam reddit. *Alii efflorescentia larga scabiosa*, humida, admodum pruriente vexantur, quae, vario interiecto temporis spatio, pari modo terminatur. *Plurimis* autem in aegrotis, in facie primum, dein reliquo in corpore, crebrae erumpunt varii coloris *maculae* parvae, morsus pulicum magnitudinem vix excedentes, ad margines quandoque nonnihil elevatae, nonnunquam evanescentes, humida vero tempestate iterum recurrentes, plerumque sensu hebetes, quin interdum plane destitutae, adeo ut vel acu punctae nullum citent aegroto dolorem. Ruptae vel laticem viscidum fundunt crustisque squamosis mox obteguntur, vel acri sero impletae vicinas partes arrodunt ulceribusque malignis haud raro viam sternunt. Hasce efflorescentias maculasque comitantur vel sequuntur noduli et turbercula cuprea, quandoque plumbea, initio mobilia,

dein fixiora, quae primum et largissime faciem; sc. palpebras, nasum, genas, mentum, labia, auriumque conchas, tunc reliquum corpus deturpant. Paulatim simul crassescit et corrugatur frons, tument palpebrae et invertuntur, intumescunt genae atro-rubrae, labia oris turgida retrahuntur rictumque diducunt, aurium conchae nonnihil convolvuntur, vultus torvus accedit, oculi roseo circulo cinguntur; quibus omnibus horrenda facies terrorem sane incutit. Ipsa vero illa tubera vel inde ab initio apices veris squamulis obsessos exhibent, vel saltem ad squamas efformandas proclivia pedetentim squamis obteguntur tota, aut in maligna ulcera degenerant. Fauces, praeter insolitam uvulae laxitatem et descensum hactenus sanae, iam eadem patiuntur mala. Eas etenim inspiciens uvulam, velum palatinum tonsillasque videt maculosa tuberibusve aspera tandemque pessimis ulcusculis obsita.—Efformata itaque iam sunt ulcera, saepe aperta, quae, marginibus duris, callosis, tumidis, inaequalibus praedita, laticem rubicundum, e pedum sudore foetentem, acrem fundunt partesque circumiacentes depascunt, saepius vero crustis squamosis, albidis, fuscis, rubidis obtecta inveniuntur neque raro cutem inter se positam rugis, sulcis, fissuris interstinctam pilisque orbatam exhibent. Notatu sane dignum

est, acerbos artuum dolores mitigari, quandoque penitus cessare, quamprimum corpus externum affecerit morbus; quapropter non inepti sunt, qui summae cutis affectionem *criticam* pronuntiant.

Videmus ita aegritudinem sese indies evolventem et sensim sensimque in peius ruentem. Cernimus porro morbum, qui hactenus intus latuit, ut ita dicam, cancellos rumpere palamque prodire et aegrum quasi monere, ut, dum adhuc tempus sit, periculum intelligenti sibi melius prospiciat. Quo autem neglecto, paulatim dira increscit labes tantumque demum assequitur fastigium, ut saepe frustra omnis adhibeatur medicina.

Consummatum denique et ad summum perductum morbum pessima indicant ulcera, quae, cute aliisque mollibus partibus haud amplius contenta, iam ipsam denique *osseam compagem* aggrediuntur. Humorum labe nullo remedio correcta, foetidissimam, maximopere corrodentem pus accipit indolem; unde efficitur, ut ulcera indies maiora fiant et largiorem fundant ichoris copiam; obortaque demum ea sanguinis conditione, quam dissolutam pathologi dicunt, ichor sanguinolentus secernitur frustulaque carnosa, fungosa, spongiosa ex ulcerum fundo haud raro abeunt. — Faucium ulcerosa affectio ad vicina etiam ossa

extenditur: palatum durum, vomer, ossa nasi carie exeduntur, collabescit demum ipse nasus. Oritur vox nasalis, tenuis, quin loquela difficulter intelligenda, tandemque ob organorum plenam destructionem penitus abolita. Capilli et supercilia aliarumque etiam partium crines defluere solent, quid, quod? digitorum articuli, carie soluti, interdum secedunt (1). Immensus tum ciborum appetitus, quandoque canina fames, sitis enormis, paene inexstinguibilis, aestus urens, praecipue vespertinus, mortem instantem portendunt. Sudores demum antelucani profusi, diarrhoea colliquativa vires penitus exhauriunt summisque malis optatum imponunt finem.

---

(1) Tales articulorum secessus, etiamsi a viris permultis adhuc dubitentur, in Scandinavia tamen nostra non raro occurrere, tam ex aegrorum in Domo Sancti Georgii Bergensi degentium descriptione, quam Welhaven, summe venerabilis vir, sanctissimo ididem sacerdotio fungens, reliquit, cuius ipsius codicem, iam in linguam Svecicam translatum (Svenska Läkare-Sällskapets handl. 3die Bdt. Stockh. 1816. p. 188-220), una cum annexis aegrorum ipsorum iconibus adeundi benigna mihi copia fuit, quam e multorum Svecorum medicorum testimoniis patet. (Sammandr. af Berättels. ifrån Läkarne i hela Riket om veneriska Sjukdomen, dess Förändringer och Urarter. Stockh. 1813. p. 11. Conf. Indl. till närm. kännedom om de sa kallade urartede veneriska Sjukdomarne och deras fördom bruklige behandl. medelst Svältkur af P. G. Cederschiöld. Stockh. 1814. p. 33).

Quamvis morbum iam descripsimus, qualem sese viris summae auctoritatis exhibuerit, forsitan tamen sunt, qui sibi persuasum habere credant, nonnulla exposita fuisse symptomata, quae ad solitum eius decursum non pertineant, vel squamis nimiam fuisse vim tributam easdemque non esse principales dicendas. Quae quum de illa signorum serie, quae mali quasi praeludium constituere, et de formis, quibus maturum eundem prodire diximus, praesertim valere videatur, hanc rem uberius ut disceptemus, opus est.

Non diffitemur, vel experientissimos exstitisse morbi observatores, qui primorum eius initiorum aut omnino nullam aut obscuram modo facerent mentionem. Eum sese primum in pedibus, brachiis facieque et quidem cutaneis tuberculis manifestare, iam in dissertationis suae (1) limine doctiss. *Gislesen* dicit; neque in praecipuorum et constantissimorum signorum enumeratione, quam postea (p. 6, §. 7) exhibet, alia commemorat prodroma. Loquitur quidem de «segnitie nonnulla, somnolentia genuumque rigiditate (p. 2), deinde de acerrimo dolore, quem ad radicem nasi

(1) Dissertatio inauguralis de elephantiasi Norvegica. Auct. Jona Gislesen. Hafniae 1785.

frontalesque sinus aegri sentiunt, angina, voce rauca (p. 4-5); omnia vero haecce ad provectiorem morbum refert certaque ulcerum pedissequa facit. — Ægrotos, si ulceribus nasi afficiantur, catarrho dudum et coryza laborasse, etiam experientissimus Arboe (1) perhibet; eam vero fuisse egregii observatoris sententiam, ut febriles motus constantia sint vel frequentia morbi nondum explicati prodroma, nemini licet inde concludere. — Testantur insuper Ahlander (2) et Vougt (3), summam cutem, nullis praegressis nuntiis, affici; quin eorum ne verbo quidem mentionem facit celeb. Hecker (4), morbi delineationem mox a maculis ordiens; unde iure colligi posse videtur, hunc virum non legisse experientissimi Mangoris librum, quem in enumerandis operibus medico practico utilibus ipse laudat. Verum enim vero quum initia morbi saepe adeo levia sint, ut ab aegrotis flocci ducantur

---

(1) Afhdl. om Radesygen eller Saltflod af Nicol. Arboe. Kbhvn. 1792. p. 19. §. 8.

(2) Dissert. inaugural. de morbo cutaneo luem veneream consecutivam simulante. Auct. C. F. Ahlander. Upsaliae MDCCCVI. p. 3.

(3) Dissert. inaugural. sistens observationes in exanthema arcticum, vulgo Radesyge dictum. Auct. Isaaco Vougt. Gryphiae MDCCCXI. pp. 8 et 17.

(4) Kunst die Krkht. der Menschen zu heilen. 2 Th. Erfurt 1813. pp. 514. 515. (§. 723).

neque raro tam velociter transeant, ut omnino non animadvertantur, de nostro morbo idem valere videtur, quod de *malo* Ditmarsiensi clariss. Brandis testatur (1), signa prodroma eapropter a plerisque medicis vel silentio praeteriri vel negari, quod serius vocati tantummodo aegrotos iam adulto malo graviter afflictos viderint. Hanc opinionem confirmant effata virorum, quibus nec fidem, neque experientiam possumus derogare. Dissertis etenim perspicuisque verbis morbi initia doctissimus describit Mangor (2), locuples fidusque testis, utpote qui eundem non solum ex autopsia egregie cognovit, verum etiam collegii amplissimi, cuius erat penitiorem sibi de abstrusiori morbo comparare notitiam, sodalis, renuntiationes, quas singulis annis mittere Norvegiacis incubuit medicis, facillime adire ideoque ex uberrimis certissimisque potuit fontibus haurire. Eadem quoque Munk (3), vir longa experientia celeber, expresse commemorat; neque in egre-

---

(1) Om den Ditmarsiske Syge. Af Etatsraad og Livlaege Brandis (Commentatio regiae societati medicae Hafniensi anno 1810. praelecta). Vide. Bibl. for Laeger, 4Bd. Kbhvn. 1813. p. 4.

(2) Underretning om Radesygens Kjendetegn, Aarsager og Helbredelse af C. E. Mangor Kbhvn. 1793. pp. 8 et sequ.

(3) Om Norrska Radesygen. Af Hans Munk. Vide Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar för är 1815. p. 23.

gia, quam de morbo, qualem sese in Svecia exhibeat, paucissimis abhinc annis doctissimus Cederschjoeld nobis reliquit, pictura (1), e medicorum Svecicorum relatibus ad Regium Sanitatis Collegium missis desumta magnoque cum studio et iudicio digesta, aliud est morbi initium. — Omnibus vero hisce bene consideratis, vix ullum esse puto, qui morbum, antequam foris eruperit, motibus febrilibus annunciari neget.

Restat dein paululum disquirere, quidnam sit morbi principale signum sive id, quod tale sit, ut generis nota censeri mereatur. Perlectis collatisque inter se innumeris paene descriptionibus, quas de morbo Sveciae Norvegiaeque medici reliquere, propria insuper sedula observatione innixus mihi omnino persuasum habeo atque probatum, morbi, haud amplius recentis, neque scorbuto complicati, praecipuum symptoma esse *squamas*, ad quas quantam monstrent allatae efflorescentiae tuberaque ipsa proclivitatem, ex exhibita morbi imagine satis apparet. Neque ideo contendimus, squamis formatis, morbum subsistere ad summumque pervenisse; id quod me non sentire, ipsa,

---

(1) Om de sä kallade urartade veneriska Sjukdom[illegible]e etc. Af P. G. Cederschjöld. Stockolm 1814. pp. 10 et s[illegible]q.

quam praebui, mali descriptio apprime docet; squamis vero tantum tribuo, quia regularis earum formatio notabilisque densitas et magnitudo morbum ab affinibus generibus egregie distinguunt. Verum squamae hae non unicae censendae sunt notae, quibus induitur morbus; quem qui maturescentem attentius inspexerit, duo praesertim signa, sc. *squamas* vel *solas*, vel *tuberibus intermixtas*, binasque ideo formas diversas facile animadvertet, inter quas vel optimi observatores et pictores non satis distinxisse videntur. — Ulcera squamosa et tubercula commemorat quidem GISLESEN; sed ex eius verbis neutiquam possumus ad duplicem morbi formam concludere. ARBOE, e cuius descriptione haud facile morbi per varia stadia decurrentis imaginem tibi finxeris, maturo imprimis pingendo inhaesit, nulla tamen squamarum facta mentione. Videtur autem malum delineasse, quale lustris sex, quibus in patria medicinam exercuerat, idem in aegrotis observaverat, qui, ab orientalibus Norvegiae provinciis profecti, ipsius opem petierant. Dicit etenim (1), regiones boreales et occidentales alia esse forma vexatas, quam SPEDALSKHED nominat nodisque, crustis densis,

---

(1) L. [illegible] 36. 37.

subcanis obtectis, prodire perhibet. Anno demum 1793 de nostri morbi signis, causis medelaque MANGOR memoriae egregiam prodidit commentationem, et aptiori ordine maiorique copia, quam qui antecesserant, symptomata exposuit, adeoque plane et dilucide, ut quam qui legerit, etiamsi nec medicus sit, neque ipsum viderit morbum, non possit non veram eius imaginem animo imprimere eundemque in aegroto recognoscere; verum ne hic quidem vir inter squamosam formam atque tuberosam perspicue discernit. Neque clariss. CALLISEN, licet optimos adiisse fontes videtur, discrimen satis animadvertit; id saltem non tam clare ostendit, ut, cui nondum contigerit morbum videre, utrum binae illae formae in Norvegia inveniantur, nec ne, ex egregia descriptione intelligere possit (1). — SPRENGEL vero, symptomatibus disposite et copiose afferendis CALLISENIO maximopere cedens, et squamas tuberaque quidem commemorat (2); verum ex exhibita descriptione neutiquam elucet, tubera et squamae utrum ad morbum efficiendum semper una praesto esse debeant, an singula

(1) Systema chirurgiae hodiernae. Auct. HENR. CALLISEN. Edit. 4. Vol. I. Hafn. 1815. pp. 490 et sequ.

(2) Institutiones medicae. Auct. CURTIO SPRENGEL. Tom. IV. Amstelodami 1814. p. 764.

per se exsistere possint, itaque binas morbi efficere species. — Neque Munk talem geminationem intellexisse videtur; nam *Spetälska*, *Sibbens et ulcera inveterata, maligna*, quibus imaginibus Norvagorum morbum *Radesyge* prodire testatur, ad tria diversa genera refert (1); eam vero, quam *Sibbens* nomine descripserit, non esse aliam, quam *squamosam*, sicuti *Spetälska nodosam* nostri morbi formam, ex ea, quam ipse dedit, earum delineatione mihi satis liquet. Et quae tertio loco posuit idem, *ulcera inveterata maligna* sane non possunt novum constituere genus; talia etenim in multis aliis morbis frequenter occurrunt, neque raro nostrum comitantur, praesertim scorbuto complicatum, dum sc. ulcera scorbutica difficillime crusta teguntur, semperque fere aperta manent. Ulcera itaque, de quibus loquitur Munk, vel alio fuisse miasmate oriunda, vel nostrum morbum scorbuto stipatum designasse, equidem paene crediderim. Neque inter Sveciae medicos, qui morbum descripserunt, hactenus mihi ullus occurrit, qui binis illis formis debitam tribuit attentionem. Vougt, solis Norvegiacis fontibus contentus, morbum bene pinxit, sed formas primarias non videtur

(1) Kongl Vetenskaps Academiens Handl. för är 1815. p. 1. 30.

observasse (1); neque CEDERSCHJOELD, optimis usus Svecorum descriptionibus, eas satis distincte aperuit (2).

Seriem hanc eorum, qui morbum nostrum pinxere, neque satis ad duplicem illam formam attenderunt, multo longius prosequi possumus; quos vero, quum vix alia fieret summa, nimiam nos evitaturi prolixitatem praetereamus.

Verum dum de binis hisce formis ita dissero, squamas tuberaque unica esse phaenomena, quibus evolutus morbus sese aperiat, nullo modo credatis; duplicem autem ejus imaginem posse illis, utpote eminentissimis et constantissimis, commode indicari, est, quod sentiam. Si itaque morbus, qui nostratibus *Radesyge* nomine venit, dividendus esset, non ad chemicam illam theoriam, quam sibi finxere ARBOE ET MÜLERTZ (3), progrediendum est; nam praeterquam quod de hujus morbi non plus, quam de aliorum, interna natura nobis liquet,

(1) V. diss. citat.

(2) — — tractat. supra citat.

(3) ARBOE triplicem praesertim sibi visus est detegisse morbi naturam sc. *alkalinam, acidam et muriaticam* (V. ejus tract. supra citat. p. 33); MÜLERTZ vero, trichotomia non contentus, *salinam* et *rancidam* adjecit!!! (V. Bidrag til Oplysning om Radesygens Natur og bedste Laegemaade af JOH. CARL MÜLERTZ. Kbhvn. 1799. p. 5-6).

eidemque igitur innixa partitio non potest esse firmiter stabilita, sane maximopere errant, qui e principiis invicem oppositis varias morbi formas declarare conantur. Cuivis etenim adversae valetudini unicum modo subesse potest principium variaeque illius species e vis vitalis in hoc actione efficiuntur. Morbum ideoque nostrum in certas species distributuris ad symptomata, quae sub sensus maxime cadunt, attendere multo praestat; quum squamas vel solas vel tuberibus iunctas talia esse maturi signa ostenderimus, apprime commoda videtur eiusdem in binas has species, *squamosam* atque *tuberosam*, divisio.

Verum enim vero omnia, quae supra exposui, symptomata neque semper sunt praesto, neque huic morbo propria. Alia etenim videmus semper fere adesse, alia quandoque solum, alia in aliis etiam morbis obvia. Si itaque morbum nostrum velimus a finitimis iuste facileque distinguere, e prolata hypotyposi, quae, fortuitis omissis, constantissima videantur, signa seligamus, oportet. Talem vero morbi proteiformis adumbrationem et quasi definitionem praebere res est summis impedita difficultatibus; verum ut notio eiusdem ad plenam perveniat perspicuitatem, non, Gislesenii, Arboei, Ahlanderi et Vougti more, principia negligenda sunt, sed a primis inde initiis ordiendum.

Initium faciunt febriles motus, quos cum lenta nervosa febre, symptomatibus rheumatico-catarrhalibus stipata, vix perperam comparaveris. Accedunt *dein* tam externo in corpore, quam in faucibus ipsis, variae cutaneae efflorescentiae tuberaque, singulari praedita ad squamas formandas pronitate, densis rugis sulcisque profundis distincta tandemque in maligna ulcera abeuntia. Afficitur *denique* ipsa ossium compages, et, accrescentibus insuper omnibus, quae antea fuerint, symptomatibus, hectica febris et evacuationes colliquativae miseram vitam claudunt.

Satis clare igitur et admodum perspicue morbum videmus per *tria* decurrere *stadia*, invicem non gradu solum, sed signis etiam summe diversa. Inclinata etenim *febre*, quae antecesserat, variis cutis *affectionibus* foris prodit, quae singulari modo finiuntur, et, ni tempestiva adhibeatur medicina, sensim sensimque aegrotum subruunt *tandemque* morti diu expectatae tradunt; vel paucis, *primum* febriles motus, *tum* peculiare exanthema nodulique, catenaeque *demum* osseae ipsius cariosa destructio. Etiamsi vero eundem symptomatum decursum, quem in febribus, quas *exanthematicas* vocant, detegimus, ad hasce nostrum morbum pertinere minus vere diceremus; serius etenim maturescit, quam posse

febres durare putemus. *Exanthematibus* contra, et quidem *diuturnis*, sane non est, eum quod non annumeres. Quum vero ob longam demum moram cutis functio, ni penitus tollatur, maximopere tamen laedatur, praetereaque nutritionis munus labescat, in misero homine, quem diu excruciaverit horrenda haec labes, ea tandem organismi corruptio oriatur, necesse est, quam *cachexiam* dicunt. Hisce expeditis, abstrusi mali naturam adeo tamen perspectam cognitamque habemus, ut inter *exanthemata cachexiasque* idem referre audeamus.

Generali iam exhibita morbi idea, ducit nos instituti ratio, ut cum iis aegritudinibus, quibuscum similitudinem aliquam habere videatur, eum comparemus; quod negotium eo magis necessarium est, quod vel inter hodiernos medicos de genere, quo pertineat, minime convenit. Omnium vero, qui de nostro exanthemate scripserunt, examinare sententias vix opus est; quare et eos praetereamus, qui, ipsi non medici, peritos repetunt, uti Wilse (1), Lund (2), Wille (3) aliique complures, atque

(1) Spydeberg. Praesteg. Beskr. Christ. 1799. p. 437.
(2) Beskriv. over Övre-Tellemarken. Kbhvn. 1785. p. 177. 178.
(3) Beskr. over Sillejords Praesteg. i Övre-Tellemarken. Kbhvn 1786. p. 269-272.

eos solummodo medicos, qui gravissimi nobis videantur, in iudicium vocemus.

Examinanda vero primum ea est quaestio, morbus noster an merus sit *scorbutus*, nec ne? Profitentur hanc sententiam multi magni sane nominis viri, qui de eodem scripserunt. Moeller, physicus olim Bradsbergensis, hoc malum veram declarat scorbuticam cachexiam (1); et Arboe e medicaminum, quae *antiscorbutica* vocant, salutari vi idem esse scorbuticae indolis pronuntiat (2). Verum coniectura a iuvantibus ad morbum quam erronea sit, quam infirmo stet talo, ut de aliis taceam, mercurius imprimis, qui hodierno tempore malis quam maxime oppositis adhibetur, luculentum nobis praebet documentum. Exinde itaque, quod «succus herbarum recens,» qui inter tutissima certissimaque merito numeratur antiscorbutica, in singulis aegrotis praeclaram exserit virtutem, ad nostrae aegritudinis scorbuticam naturam aeque temere concluditur, ac si quis, quod venereo morbo mercurius tutissime opponitur, omnia etiam alia mala, quibus adhibeatur, syphiliticae esse originis

---

(1) Todes medic. chirurg. Journ. 5 Bd. 1. Hft. Kopenh. 1800. p. 45. 61.

(2) V. l. s. c. p. 29.-34.

suspicari vellet. — Eidem opinioni etiam Sprengel, eruditissimus vir, addictus videtur, hanc aegritudinem oriri dicens, si ad lepram scorbutus accesserit (1); quin fuere, qui illam non nisi summum scorbuti gradum iudicarent.

Verum etiamsi hi morbi primo adspectu aliquam videantur similitudinem habere neque raro iis praesertim in regionibus, quae scorbuto gignendo faveant, eundem simul hominem adeo vexare observentur, ut vel sagacissimus et experientissimus medicus, quisnam praevaleat, non sine haesitatione dicat; tamen non desunt, qui, utriusque mali naturae bene periti, minus stabilitam illam inveniant opinionem eaque invicem longe diversa censeant. Jam Gislesen, errore intellecto, eam refutare conatus est (2); et Mangor, incipientem quidem morbum, dum in eo est, ut foris erumpat, scorbuticae indolis existimans, evolutum

---

(1) Institut. medic. T. IV. Amstelod. 1814. p. 764. Morbum vero inde exsistere, quod scorbuto lues venerea complicetur, dixisse Mangorem (p. 25), alibi (e. t. p. 749) idem est auctor. Mangoris autem verba haec sunt: «Hos Nogle er Radesygen forenet med venerisk Sygdom,» quae enunciatio, utpote particularis, modo de nonnullis casibus valet; et mox in commentationis limine (p. 6. 7.) expresse insuper refutatur celebrata illa opinio de venerea morbi indole.

(2) Diss. citat. p. 35.

et consummatum veram esse lepram et elephantiasin autumat (1). Amplissimus etiam Callisen morbum nostrum simplicem, nulla alia acrimonia inquinatum, exsistere posse testatur (2). Ahlander denique (3) et Vougt (4), ne pro scorbuto habeatur idem, severe monent. Utriusque vero morbi decursu peculiaribusque symptomatibus attente consideratis, sane non possumus, quin hisce, qui scorbuticam labis nostrae indolem negent, maximopere assentiamur. Scorbutum frequenter quidem eadem annunciant signa prodroma, quae morbum nostrum; quae autem in illo, accedente affectione locali, non cessare, ne mitigari quidem, in hoc contra, quamprimum summam cutem deturpare coeperint allatae efflorescentiae, maxima ex parte evanescere solent. Maculae insuper scorbuticae suras primum occupare consuescunt, faciem vero, quae nostrum morbum comitantur. Si denique ulcera ipsa respiciamus, magnum sane discrimen inveniemus. Ulcera scorbutica oris praesertim indicantur lividis, flaccidis, fundo spongioso, fungoso, sanguinolento;

---

(1) V. eius tract. supra citat. pp. 12, 26-27.
(2) Syst. chirurg. hod. Edit. 4. T. I. Hafn. 1815. §. DCCCLXX.
(3) Dissert. eius supra citat. p. 6.
(4) — — — laudat. p. 16.

rarissime ad ossa subiecta penetrant eadem, neque unquam sunt escharis obsita. In nostro autem morbo ulcera ambitum habent callosum, durum, inaequalem et tumidum, saepissime crustis densis, squamosis (1) obteguntur, profundeque serpentia vicina demum ossa aggrediuntur.

A scorbuto quam differat morbus noster, pluribus ut demonstremus, vix opus esse credimus; quapropter uberiori huius rei expositione supersedentes ad aliam transeamus neque hodiedum de eodem minus agitatam quaestionem, utrum pro *syphilide* sit habendus.

Eundem esse non nisi *venereum* omnes Norvegiae medici, qui de eo monographias reliquerunt, inde a GISLESEN refutarunt; verum quum non nomen solum, quod vel ab hodiernis Sveciae medicis morbo imponitur, sed ipsae etiam eorum argumentandi rationes satis superque testentur, hunc errorem nondum esse penitus sublatum, hanc rem breviter disquirere vix inutilis erit labor. Morbum Sveciae

---

(1) Norvegiacam vero nostram formam iis carere ampliss. SPRENGEL (instit. medic. T. IV. Amstel. 1814. p. 714), nescio qua auctoritate nixus, contendit; id quod, experientia teste, non nisi scorbutus accesserit, obtinet.

medici *urartad venerisk Sjukdom* (morbum venereum degenerem) jamdudum vocarunt (1); ipsum vero hoc nomen non potest, quin erroneam producat opinionem. Verum sunt praeterea ex iisdem nonnulli, qui eundem a genuina venerea labe ipsam originem trahere contendant, sunt etiam, qui hanc opinionem argumentis firmare conentur. LINDBERGSSON, licet, quae exposuerit symptomata (2), alium non melius, quam nostrum morbum designent, eandem tamen huius syphilidisque internam naturam posse signorum similitudine luculenter evinci putat (3). Pares quidem sunt multisque rationibus similes; neque facile utrumque maturum internosces, nisi totum symptomatum decursum simul consideres. Quae etenim *venereo viro* primum infecta fuit pars, in ea post ardentem dolorem *vel* macula apparet intense rubra, quae, in pustulam, seroso impletam latice, elevata, mox rumpitur et excoriatur;

---

(1) Svenska Läkare-Sällskapets Handl. T. II. et III., plurimis in locis, ubi de morbo venereo, varietatibus eiusdem et degeneribus speciebus medicorum inveniuntur renuntiationes; nec non librum « Sammandrag af Berättelser ifrån Läkarne i hela Riket om veneriska Sjukdomen, dess Förandringer och Urarter. Stockholm 1813. »

(2) Svenska Läk. Sällsk. Handling. 2 Bd. 1 Hft. Stockh. 1814. p. 118-122.

(3) L. nup. cit. p. 123.

vel tuberculum nascitur rubicundum, quo rupto, ulcusculum remanet oris rubris, dentatis, serpentinis, fundo lardaceo, materia alba compacta obtecto, crustis autem et squamis nullis. Nisi miasma, corpori inhaerens, iam extinguatur, sensim sensimque proserpit malum totumque demum organismum inquinat. Verum longe aliter haec res sese habet in nostro morbo, qui prius totum aggreditur organismum, quam summam cutem deturpet. Quodsi tandem evenerit, nullo annunciante dolore, variae efflorescentiae tuberaque erumpunt, quae omnia in ulcera transeunt, labris inde ab initio duriusculis, callosis, lividis, squamis crustisque creberrimis. Horum ideoque morborum decursu externaque facie invicem collatis, mihi etiam errare videntur, qui eos esse uni eidemque generi subjectos putant. Reliqua argumenta, quae ad suam opinionem probandam Lindbergsson attulit, morbum sc. in Svecia non fuisse cognitum ante syphilidem eandemque, atque hanc, requirere medelam (1), sane non eiusmodi sunt, ut refutationem desiderent.

Expositis ita argumentis, quae malum *Radesyge* dictum, nec pro vero scorbuto, nec

---

(1) Sv. Läk. Sällsk. Hdlg. 2 Bd. 1 Hft. Stockh. 1814. p. 123.

pro venerea labe habendum esse probare videntur, in disquisitionem venit nonnullorum opinio, illud esse quasi *interna utriusque morbi mixtione* progenitum. Verum corruit haec etiam, si luis scorbuto complicatae decursum curandaeque methodum respiciamus; mercurius etenim, qui exanthemati nostro tutissime opponitur, syphilidem scorbuticam semper exasperat.

Refutatis iam eorum sententiis, qui morbum esse verum scorbutum, vel syphilidem, vel utriusque hybridam speciem declarant, restat demum breviter disquirere, exanthema hocce an veterum sit *lepra et elephantiasis*, nec ne? Non diffitemur, praeter allatos omnes, quibus alias magis arridere opiniones audivimus, vel hodierno tempore esse, qui illud cum hisce confundere vehementer dissuadeant. Büchner, non ausus morbum vere leprosum et elephantiacum pronuntiare, eum semper commemorat sic *dictam lepram* vel *scabiem leprosam scorbuticam* (1); et Moeller, quum Gislesenium in dissertatione inaugurali elephantiacam morbi indolem ostendere conatum

(1) Excerpta, Hensleri operi: « vom abendländischen Aussatze im Mittelalter etc. Hamb. 1790, » annexa p. 110-117. Conf. Todes medic. chirurg. Journ. 5 B. 1 Hft. 1800. p. 47.

fuisse audiisset, celeberrimo Tode literas misit, quibus a tali sententia desistere graviter monet (1). Ahlander, vulgare morbi nomen in linguam Romanam ne transferre quidem ausus, in commentatione, latine conscripta, semper utitur vocabulo *Radesyge*, graecoque anteposito articulo ὁ, id declinat (2). Signa, quibus noster morbus a venerea lue dignoscendus sit, copiose affert (3), neque negligit discrimen inter illum et scorbutum, herpetem, scrophulam leviter attingere (4), magnam quoque inter Radesygen et lepram intercedere differentiam testatur (5), sed ubi signa, quibus alterum ab altero distingueremus, exspectanda essent, nulla inveniuntur. Neque ab hoc viro multum dissentit Vougt, rationibus haudquaquam probandis evincere conatus, morbum nostrum esse suum i. e. novum quasi genus, a lepra et elephantiasi toto coelo diversum (6). Quum itaque de leprosa vel elephantiaca morbi

---

(1) Todes medic. chirurg. Journ. 5 Bd. 1 Hft. 1800. p. 45-61.

(2) Dissert. inaugural. de morbo cutaneo luem veneream consecutivam simulante. Auct. C. Th. Ahlander. Upsaliae MDCCCVI.

(3) Dissert. inaugur. p. 6-8.

(4) — — p. 6.

(5) — — p. 3.

(6) — — pp. 7 et. 17. 18.

indole viris eruditis atque expertis nondum satis liqueat, quid nobis sentiendum sit, disquiramus, necesse est.

In bibliis nostris sacris duas legimus morbi descriptiones, alteram in Levitico, alteram in *carmine*, quod Jobi nomine fertur, cui aliqua quidem signa cum nostro exanthemate communia sunt, uti maculae, aliaeque in cute eruptiones, quas, testantibus Jobi querelis, animi inquietudo somnusque turbulentus antecedunt, e tali vero imagine non posse morbi naturam penitus dirimi, simul est ingenue fatendum. Mosis vero, quum legum codicem, non medicinae systema, scriberet, maxime interfuit abominandae luis ejusque praesertim speciei, quae sensus minus peritorum facillime fugit, primordia genti suae nota reddere, quibus detectis perspectisque morbum nascentem possent aptis remediis comprimere, quapropter summum mali fastigium apud eum frustra quaerimus depictum. Atque in Jobi carmine signa sunt non adeo digesta, ut de aegritudine, quam denotent, lectores possint firmum ferre judicium; id quod poëtae facile ignoscimus. Causarum vero, quibus morbum induci postea audiemus, simul habita ratione, Israëlitas non fuisse a foedo malo immunes, admodum probabile fit.

Neque melius de veterum lepra edocemur, HIPPOCRATEM pervolventes; nam in operum farragine, quae ejus nomine feruntur, passim quidem leprae occurrit mentio (1), legenti autem mihi nondum ulla descriptio. Atque etiamsi ne verbo quidem iisdem in libris elephantiasin commemoratam invenies, φοινικήν tamen νȣ̃σον, quam lectionem, loco φθινικην νȣ̃σον, FOESIUS (2) et v. d. LINDEN (3) recepeœrunt, eam indicare magna nonnullis satisque probabilis est suspicio. Nulla quidem Hippocratica morbi descriptione hanc tuentur opinionem, argumentis vero non contemnendis eam conantur firmare. Ipse etenim GALENUS φοινικήν vel φοινικινην legisse videtur, nam ubi

(1) Magni HIPPOCRATIS Coi opera omnia. Ed. v. d. LINDEN. Lugduni Batav. CIƆIƆCLXV. 8. Vol. I. Aphorism. V. 20. p. 80. Praedictor. II. 49. p. 521. 22. De humidor. usu VIII. p. 604. Popul. lib. II. 5. p. 708. — Vol. II. De morb. 1. 3. p. 3. De affectionib. XXXV. p. 182. Et multis forsitan in pluribus aliis locis.

(2) FOESIUS, quamvis ipso textu vocabulum φθινική retinuit, in subnexis tamen annotationibus fatetur, non esse dubium, quin lectio haec mendosa sit pro eaque adoptanda φοινική (V. ejus operum Hippocraticorum editionem. Francofurti MDXCV. fol. Sect. II. p. 95-96). Id quod jam antea testatum reliquit. V. Oeconomia HIPPOCRATIS alphabeti serie distincta. Auct. ANUTIO FOESIO. Genevae MDCLXII. fol. Voc. φοινίκινος.

(3) Hippocratis opera. EDIT. v. d. LINDEN etc. Praedictor. II. 49. Vol. I. p. 522. « ἡ νȣ̃σος ἡ φοινική καλεομένη. »

obsoletas Hippocratis voces explanat (1), illis verbis aut a Phoenicia, ubi praesertim grassari credebatur morbus, isthinc a nautica gente in Graeciam apportatus, aut a rutilo, puniceo colore, quo nonnunquam suffunditur cutis eodem vexati, elephantiasin significari autumat. Monet coeterum Hensler (2), eruditissimus vir, cujus de morborum leprosorum natura penitius perscrutanda immortalia merita omnes cognoscimus, non potuisse Graecos Hippocratis tempore elephantiaseos nomine morbum insignire; nam quum, si Pausaniae (3) fides habenda, antequam Macedones in Asiam trajecissent, praeter Indos, Libyes vicinasque gentes nullae adhuc elephantes vidissent, atque ex Europae principibus Alexander Magnus primus esset, qui hasce belluas possideret (4),

---

(1) Galeni linguarum seu dictionum Hippocratis exoletarum explicatio. Voc. φοινικίη et φοινικίνος. V. Hippocratis et Galeni opera. Ed. Renatus Charterius. Tom. II. p. 106. Lutet. Paris. MDCLXXIX. fol. max.

(2) Phil. Gabr. Hensler vom abendländischen Aussatze in Mittelalter. Hamb. 1790. p. 201.

(3) Παυσανιυ τῆς Ελλάδος περιήγησις. Graece et latine. Curantib. Amasaeo, Zylandro, Sylburgio et Kuhnio. Lips. MDCXCVI. fol. p. 29-30.

(4) Hensler quidem dicit, Alexandrum ex Europaeis primum fuisse, qui elephantes *videret* (vom abendl. Auss. im Mittelalter. Hamb. 1790. p. 201); etsi non ita, quem citat, Pausanias, cuius ipsissima verba haec sunt: « ἐλέφαντας δέ πρῶτος μὲν τῶν ἐκ τῆς Ἑυρώπης Αλέξανδρος ἐκτήσατο. « (V. edit. nup. laudat. p. 29).

nondum potuit esse animalis, Europae incolis ni plane ignoti, tamen non multum cogniti, inter Graecos vera ulla atque communis notio. Ex quibus vero omnibus satis abunde patet, lepram vel elephantiasin Hippocratis tempore in Graecia aut non fuisse populariter grassatam, aut non tanta inter Graecos saevisse crudelitate, quanta alias in gentes; alias etenim celeber ille Cous, cuius observandi ingenium omni memoria summam movit admirationem, in libris, ubi de popularibus morbis agit, solita cura studioque eas quoque pinxisset. Neque horum morborum exacta prodiit delineatio, antequam Aretaeus Cappadox sibi praesertim elephantiasin pingendam sumsisset (1). Omnia fere, quae copiose attulit, symptomata egregie in totum exanthematis nostri nodosi decursum congruunt; verum praeterquam quod de inflata tumenteque dictione merito reprehendatur, signa esse minus iuste disposita sane non difficile est intellectu, prodromis nimirum inter ea, quae maturum produnt morbum, confusius temereque interpositis.

---

(1) Aretaei Cappadocis de causis et signis morbor. diuturn. Lib. II. c. 13. Edit. Herm. Boerhaave. Lugduni Batav. MDCCXXXV. fol. p. 69-71.

Inter eos, qui eodem tempore floruere, GRAECOS ROMANOSQUE elephantiaseos descriptores, non infimum locum meretur GALENUS, cuius splendidum ingenii lumen vastusque doctrinae apparatus nunquam desinent esse summa admiratione digna. Hic autem vir, licet frequentem facit leprae et elephantiaseos mentionem (1), tamen, quum doctrinam de signis valetudinis adversae non tanta attentione studioque dignatum fuisse videatur, quanto coeteras artis partes, etiam apud eum exactam nostri morbi et plenam delineationem frustra quaeres. Quamvis de lepra et elephantiasi seorsum loquitur, eas tamen e solidarum partium figuraeve mutatione oriri (2) melancholicasque esse affectiones (3) putat, de iisdemque in libro «de tumoribus praeter naturam» agit;

---

(1) HIPPOCRATIS et GALENI opera Edid. RENAT. CHARTERIUS. Lutet. Paris. fol. max. sc. de prob. pravisque alimentor. succ. lib. c. 14. vel T. VI. p. 439. — De morb. causis lib. c. 7. v. T. VII. p. 25. — De symptomat. causis lib. II. p. 6. v. T. VII. P. 80. — De tumorib. praeter naturam lib. c. 13 et 14. v. T. VII. p. 320. — De medendi methodo lib. II. c. 2. v. T. X. p. 29. — De medendi methodo ad Glauconem lib. II. c. 12. v. T. X. p. 390, pluribusque in locis.

(2) De morbor. causis lib. c. 7. v. T. VII. p. 25.

(3) De tumorib. praeter natur. lib. c. 13 et 14 v. T. VII. p. 320. — De probis pravisque alimentor. succis lib. c. 14. v. T. VI p. 439.

unde eum utrumque censuisse interna natura similem forsitan non sine ratione suspicamur. Atque cum exanthematis nostri tuberosa forma egregie congruit, quam in libris Galenianis saepius legimus, elephantiaseos hypotyposis (1); leprae autem, quantum equidem sciam, nulla ibidem invenitur delineatio. Iisdem fere verbis Celsus (2), Plinius (3) et Marcellus (4) elephantiasin describunt, ex quibus tamen nemo morbum ipse videtur observasse; sed Celsus inter morbi symptomata squamas etiam commemorat, et quem alio loco (5) *impetiginis* nomine pinxit, eum nostram fuisse squamosam formam haud immerito nobis videmur suspicari. — Ex hisce vero omnibus satis elucet, veteribus etiam *binas* fuisse leprae formas cognitas, sc. *squamosam* atque *tuberosam*.

Jam ad *mediae aetatis* medicos nos conversuri satis arduum aggredimur opus, nam vana perciti cupidine omnigenos morbos ad

---

(1) De morbor. caus. lib. c. 7. — De tumorib., praeter natur. lib. c. 14.

(2) A. Corn. Celsi de medic. lib. III. c. XXV. Edit. Bipont. CIƆIƆCCLXXXVI. 8. p. 181.

(3) Caji Plinii Secundi hist. natural. lib. XXVI. c. 5. Edit. Bipont. 8. Vol. IV. CIƆIƆCCLXXXIV. p. 261.

(4) Marcellus de medicamentis c. XIX. V. Medici antiqui omnes, qui latine scripserunt. Venet. MDXLVII. fol. p. III. b.

(5) Lib. V. c. 17. Edit. citat. p. 343.

theoriam de *quatuor humoribus* dividendi lepram etiam quadruplicem esse voluerunt; quod ut demonstrare possent, ad similitudinem, quam sibi visi fuerint observare, *leonis, serpentis cuiusdam, vulpis et elephantis, leoninam, tyriam, alopeciam et elephantiam* eam cognominarunt in totidemque distribuêre formas, quarum qui subtiles legerit descriptiones, sine dubio nemo erit, quin taedium, immo fastidium sentiat. Accedit insuper, quod vel ipsi neque de nominibus inter se plane constantes, neque in quavis morbi forma depingenda invicem similes videntur; id quod iam suo tempore Lanfrancus (1) inter Salernitanos medicos Arabesque obtinuisse commemorat. Ipsarum denique formarum differentias signis esse minus essentialibus stabilitas vix perperam dixeris; mali etenim gravitatem variumque exanthematis colorem non nova exigere nomina, nedum speciem novam, Guido de Cauliaco (2) summo iure monet. Jam ex hisce, quae hactenus sunt disceptata, satis abunde patet, notionem, quam de quadrupla lepra medii aevi auctores sibi finxerint, admodum

---

(1) Hensler Vom abendländ. Aussatze im Mittelalter etc. Hamb. 1790. Exc. p. 37.

(2) E. I. p. 70-71.

vagam fuisse. Vix opus esse credo ipsas descriptiones afferre; quas cui legere lubeat, vel ipsa is autographa adeat, vel excerpta Hensleri operi annexa. Inveniet ibidem, omnes morbo eundem adscripsisse decursum, quem in exanthemate nostro observemus; plurimos etiam primum stadium pinxisse, etsi interdum febrem non presse nominent; omnes vero ea de re consentire, quod maculae aliaeque summae cutis turpitudines consummato malo viam parent.

Verum enim vero hactenus eos modo recensuimus auctores, qui morbum descripsere, qualem sese omni memoria in Ægypto vicinisque terris, et olim tota fere in Europa exhibuerit; iam ii breviter commemorandi veniunt, qui vel *nostris temporibus* lepram esse extra Scandinaviam nostram bene cognitam testantur. Quae de Islandorum LikPrá Petersen (1), Troil (2), Koenig (3), aliique complures scripsere, quae de eodem mihi narrarunt

---

(1) Afhdl. om den Isldske Skjörbug. Soröe 1769.

(2) Bref rörande en resa till Island MDCCLXXII. Uplagd i Upsala MDCCLXXVII. 11te Bref till Arch. och Ridd. Bäck. p. 93.

(3) Dissert. inaugural. de remed. indig. ad morbos cuivis regioni endemicos expugnandos efficacia. Auct. Joh. Gerh. Koenig, Hafn. MDCCLXXIII. p. 63-64.

amicissime Islandi, Hafniae mecum studia exercentes, in nostrum exanthema egregie congruunt, sicuti quas de lepra *Guadaloupensi* Peyssonel (1), de lepra *insularum Indiae orientalis* Dejean (2), de *Ægyptiorum* Larrey (3) de *morbo Cänadensi* Swediatur (4), de *Scotarum* Sibbens *idem* (5), Willemoes (6) et Adams (7), de lepra *Taurica* Martius (8), de morbo *Ditmarsiensi* Brandis (9), de *Morsiano Thyensique* Randrup (10), nobis reliquere, descriptiones,

---

(1) Philosoph. Transact. Vol. L. P. I. p. 38. No. 6.

(2) Hensleri excerpta. p. 105-110.

(3) Memoires de chirurg. milit. et campagnes de D. J. Larrey 1812. 8. Vol. II. p. 68-96.

(4) Traité complet. sur les sympt., les effets, la nature et le traitement des malad. syphilit. Par F. Swediaur, 6éme edit. Paris 1809. Tom. II. Chapít. XIII. p. 295-301.

(5) E. l. Chap. XIV. p. 302-306.

(6) Afhdl. (reg. societ. med. Hafn. praelecta) om den i Skotland herskende Sibbens v. Syphilis insontium, med Hensyn til den Norske Radesyge, af Dr. Willemoes. Bibliotek for Laeger. 2 Bd. Kbhvn. 1810. p. 25-42.

(7) Observations on morbid poisons, chronic and acute, by Joseph Adams. Lond. 1807. 4. Chapter XV. p. 176-196.

(8) Dissert. inaugural. de lepra Taurica. Auct. Henrico de Martius. Lips. MDCCCXVI.

(9) Afhdl. om den Ditmarsiske Syge af Etatsraad og Livlaege Brandis. Bibl. f. Laeger 4 Bd. Kbhvn. 1813. p. 1. 26.

(10) Benigne mihi obtulit amicissimus Joh. Mich. Randrup suam de exanthemate, quod insulam Mors peninsulamque Thye graviter tenet, commentationem, in qua, qui venereae illud indolis censeant, eos errare, ad *insontium* vero *syphilidem*, ad morbum, quem *Radesyge* nostrates dicunt aliaque

mea sententia, tantam ostendunt cum nostro exanthemate similitudinem, ut, signis invicem collatis, sane non possimus, quin omnes ad idem genus referamus. Attamen negari nequit, sedulum observatorem tam in hodiernis hisce leprae formis, quam in veteribus illis nonnulla animadversurum esse signa, quibus invicem parumper differre videantur, quin inter omnes has atque nostrum exanthema differentiam aliquam intellecturum. Quod vero discrimen, utpote in coeli et victus ratione aliisque fortuitis rebus positum, non ab interna morbi natura proficiscitur; et ubicunque rerum similitudo vel dissimilitudo judicanda est, constantia modo signa in censum veniunt.

Ante vero quam symptomatum comparationem relinquamus, breviter disceptanda restat gravis ea quaestio, an veteris mediaeque aetatis nec non hodiernis medicis eadem sit de sua lepra sententia, quam de nostro

---

finitima mala quam proxime idem accedere, satis perspicue docet. Doctam hanc disquisitionem, iam anno 1809 conscriptam, facultati medicae Hafniensi eo consilio obtulit auctor, ut post eam defensam Apollineam posset lauream reportare. Quod fieri vetuit regia lex priori anno (1808) sancita, medicis etiam, qui summos in arte honores cupiverint, duplex esse literarium certamen subeundum. Qua vero lege auctorem, ne dissertationem luci mandet, non detentum fore, mecum sane omnes, qui legerint, valde optent.

exanthemate nos professi fuimus: *squamas* sc. efficere generis principalem characterem, hoc genus non nisi *bipartitum* esse, ejusdemque *binas* formas, *tuberosam* pariter ac vere *squamosam*, tandem in *squamas* abire. Verum ingenue fatendum est, ex iis, quae scripta reliquerint antiqui medici, id non posse penitus erui; neque tanta simplicitas erat ea aetate exspectanda, quae, in subtilibus distinctionibus inveniendis retrusa penitusque abdita, rerum unitatem et harmoniam sprevisse, neque notionibus humilioribus ad sublimiores referendis satis curasse videtur. Attamen valde probabile est, neque apud veteres plures extitisse perfectae leprae formas principales, quam binas; nam quas *leoninae tyriaeque* nomine Arabum interpretes latinobarbari et Arabistae describunt, eae vix non Graecorum lepram vel squamosam nostram constituerunt, sicuti quas *alopeciam et elephantiam* appellant illi, eae haud dubie horum fuere elephantiasis vel nostra tuberosa forma; utraque vero ut ad squamas formandas tendat, istorum medicorum fuisse opinionem, vix plane decerni potest. Atque inter recentiores, unico forsitan Dejeanio excepto, neminem invenimus, qui utramque formam in squamas tandem abire testetur; ille autem in egregia leprae, qualem in Indiae orientalis insulis eandem viderat, pictura dissertis

verbis dicit, tubercula ipsa cutanea quandoque excoriari et crustis obtegi, squamasque demum esse perfecti mali finem. Neque quae ad demonstrandam leprae et elephantiaseos, quales hodierno tempore apud Ægyptios vel in universum observentur, diversam internam naturam copiose attulerunt Larrey (1) et Bateman, meam valent refutare sententiam, verum eam potius confirmare videntur. Eximius etenim Larrey leprae maturae tubercula adsignat (2), ac elephantiaseos nodulos exulcerari et crustis nigellis, densis, inaequalibus demum obtegi testatur (3); ipsamque ideo formam, de qua tantopere dissentiunt, eadem denique prodere phaenomena fatetur, atque alteram, de cujus terminatione nulla sit nec unquam fuerit peritorum dubitatio. Atque Bateman in praestantissimo opere, quod de morbis cutaneis solida doctrina subtilique judicio elucubravit (4), praeeunte Willan, immortali viro, ordines

---

(1) « L'expérience m'a également appris, que la lèpre diffère *essentiellement* de l'éléphantiasis » sunt verba Larrey. Mem. de chirurg. milit. et campagnes. Paris 1812. II. p. 69.

(2) L. c. p. 70.

(3) — p. 88.

(4) Prakt. Darstell. der Hautkrkht., nach Willans System bearbeitet von Thom. Bateman. A. d. Engl. von Abrah. Hahnemann. Mit Vorrede u. Anmerk. v. Kurt Sprengel M. einer illuminierten Kupftfl. Halle 1815. 8.

constituit, quorum tamen limites non ubique debita cura fecisse videtur. Ut de reliquis taceamus, ea modo breviter perstringamus, quae ad rem nostram proxime pertineant. Lepram et elephantiasin ad duos diversos quidem ordines refert, quem alterum *squamae*, alterum *tubercula* efficiunt; utrique tamen morbo, quum inveteraverit, eandem tribuit notam essentialem. Vulgarem etenim lepram, quam in Anglia ipse pluries viderat, a parvis eminentiis rotundis incipere dicit, sensim accrescentibus, quarum in apicibus primum tenues surgunt *squamulae*, paulatim densescentes et totum dein tuberculum occupantes (1). Id quod in elephantiasi non secus obtinere testatur; nam, progrediente malo, nodi rumpuntur et suppurant cutemque densis, siccis, squalidis *crustis* obsessam relinquunt (2). — Verum squamae quid nisi crustae?

(1) L. nuper cit. p. 61.
(2) L. c. p. 456.

CAPUT II.

Causarum comparatio.

Expedita iam atque demonstrata symptomatum similitudine, nobis adhuc restat causas conferre; inter quas si probare convenientiam contigerit, de eadem indole internaque natura nulla amplius esse posse dubitatio videtur. Omnes vero, quas vulgo afferunt, causas, vix opus est, ut enumeremus; eas tantummodo indicasse sufficiat, quae in peninsula nostra praecipue vulgoque morbum producere putentur, eidemque cum similibus aliarum orbis plagarum malis sint communes. Neque in hisce causis exponendis multi erimus; totam etenim v. c. peninsulanae nostrae plebis oeconomiam hoc loco prolixius demontrare quid iuvat? Quam popularibus tradere esset non nisi rerum, quae aliunde bene cognitae sunt, taediosam praebere repetitionem; et exterorum causa de eadem disserere copiosius commentationem nostram iis augeret rebus, quae nostro consilio scitu minus sunt utiles. Quas vero, si quis sit, qui penitius cognoscere cupiat, is illos adeat auctores, quibus peninsulae tam totius, quam partium singularum uberiores debemus descriptiones. Vitata

ideoque omni prolixitate, ea modo teneamus, quae rei nostrae maximam affundere lucem videantur.

Ad morbos producendos quantum coeli victusque ratio valeat, nemini non est tam notum atque perspectum, ut iterata explicatione haud egeat; eandem vero aliis in terris non minus, quam in peninsula nostra, perniciosae pesti, quam *Radesyge* nostrates vocant, gignendae favere, sequentibus pagellis demonstrare conabor.

Est quidem Scandinavica peninsula in universum montuosa aquaque dives; eas tamen regiones, quas maxime teneat morbus, (sc. *Norvegiae occidentalem et meridionalem partem*, *Sveciae* vero insulam *Gothlandiam* regionesque, quas *Bahuslänska*, *Alandshafvets et Bottniska Vikens Skärgardar* incolae vocant), nudis montibus, paludibus, lacubus, stagnis sinubusque, e mare in ipsam alte penetrantibus, refertam videmus. Unde *humidus et nebulosus* aër est declarandus, quem homines, ibidem degentes, nec non peregrinatores, terram describentes, conqueruntur. Vapores etenim, qui ex omni aqua assidue exhalantur, iis in regionibus, quae lacubus maxime scateant, copiosius ut avolent aëremque abundantius humectent, necesse est.—Verum exinde, quod peninsula, inter 56 circiter et 72 borealis

latitudinis gradum sita, ad borealis zonae temperatae boreales terras pertinet longeque in borealem zonam frigidam patet, ad *frigidam* insuper aëris, quo Norvegiae Sveciaeque incolae fruuntur, indolem concludere possumus. — Defendunt quidem multi nostri montes altaeque praesertim eorum catenae, quae in septentrionali orientalique terrae utriusque parte inveniuntur, nos aliquantum a frigido borea ventoque solano, quorum saevitiae adeo expositi sunt planitierum habitatores. Horum autem loco nobis ventulus est, qui, Norvegis nomine *Snoe* cognitus, hyeme praesertim in lacubus congelatis vallibusque angustis, vel tranquillissimo coelo, tam acriter spirat, cuius, qui nondum senserint, vix ullam possint ideam habere. — Ex omnibus vero hisce satis elucet, in Norvegia Sveciaque aërem esse in genere frigidum; qui iis praeterea in regionibus, quas morbo gravissime afflictas videmus, nimio simul humore peccat. Quae autem qualitates non possunt, quin, iustis neglectis cautelis, in corpus humanum noxios effectus exserant. Frigidus etenim aër, iam per se naturalem organismi calorem diminuens, si etiam nimis humidus sit, adhuc facilius eum avehit maioremque ideo perniciem adfert.

Verum enim vero inter omnes terrae plagas, nostro morbo vexatas, non possumus hoc

respectu similitudinem demonstrare; attamen e sequentibus patebit, frigidae me coeli aërisque temperiei non solam tribuere vim morbum producendi. Mea etenim ex sententia, causa sufficiens est, dummodo praecipuam cutis functionem, perspirationem insensibilem puto, laedere valeat; id quod, faventibus insuper aliis immunditiis, in calidioribus terris melius fieri potest, quam alibi. E pluribus tamen locis, ubi de aëris conditione in variis *Islandiae* regionibus Koenig (1), Olafsen et Povelsen (2) agunt, satis patet, frigidam eam esse, humidam, duram et procellosam; id quod in insula, arctico polo tam propinqua medioque in Oceano sita et undique a terris longe remota, non mirum videtur; neque *insulas Faeroeenses*, *Scotiam Canadamque* esse multo feliciores, Debes (3), Landt (4) et Finke (5) testantur. Atque

---

(1) Diss. de remed. indig. etc. efficacia. Auct. J. G. Koenig. Hafn. MDCCLXXIII. p. 60 - 63.

(2) Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physikus Bjarne Povelsens Reise igjennem Island. Soröe 1772. 4.

(3) *Faeroae et Faeroae* reserata, d. e. Faeröernis oc Faeröiske Indbyggeris Beskrifvelse. Af Luc. Jacobs. Debes Kjöbhfn. 1673. p. 92.- 103.

(4) Forsög til en Berkrivelse over Faeröerne af Jörgen Landt. Kbhvn. 1800. p. 4-33.

(5) Leonh. Ludv. Finkes Versuch einer allgemein medicinisch-praktisch. Geographie. 2ter Th. Leipz. 1792. p. 283-293. — 3ter Th. Leipz. 1795. p. 521-527.

etiamsi *Germania*, quam media aetate horrendo malo gravissime conquassatam legimus, tunc non tam acerbum coelum pertulisse videtur, quam SENECAE (1) TACITIQUE (2) tempore, per illa tamen saecula aëris conditionem ibi multo minus mitem fuisse, quam hodie, equidem valde suspicor.

Progrediamur iam ad contemplandum vivendi genus, quo egena nostra plebs afflictarumque praecipue regionum incolae utantur; annon multa occurrunt, quae regimini sano quam maxime contraria sint, quae organismum, vel optima firmissimaque fruentem valetudine, turbare valeant? Haec res penitiorem sane meretur disquisitionem; ejus etenim summi committuntur errores. — Pisces, sylvas, metallorumque, ferri praesertim et cupri, fodinas, nec non vitri fabricationem, praecipuos esse Norvegiae Sveciaeque genti quaestus, satis notum

---

(1) « Perpetua illos (sc. Germanos) hyems et triste coelum premit » et mox « horrenda iniquitas coeli. » De provid. lib. c. IV. V. LUC. AN. SENECAE opera omnia. Edit. 4ta JUSTI LIPSII. Antverp. MDCLII. fol. p. 139.

(2) « Quis . . . . . Germaniam peteret, informem terris, asperam coelo, tristem cultu adspectuque, nisi si patria sit? » De situ, morib. et popul. Germaniae cap. II., et cap V. refertur, « terram esse paludibus foedam, humidiorem, qua Gallias, ventosiorem, qua Noricum ac Pannoniam adspicit. » C. CORN. TACITI opera. Edit. Tübing. MDCCXCVII-VIII. 8. Vol. II. p. 196 et 197.

est; summam vero, quam exigant, corporis contentionem, perversumque, quo peragantur, modum si attentius consideremus, eos non posse, quin sanitati noxas inducant, intelligemus. Qui oras maritimas habitant, incolarum alii per totum annum piscaturam exercent, alii vero mensibus aestivis peregrinas terras visunt, et quum, quod ex aestivo labore redierit, familiae per longam hyemem alendae vix unquam sufficiat, hyemali tempore hamulo uti coguntur. Pauperes itaque piscatores, ut, unde vivant, suis praebere possint, quovis fere die, qualiscunque sit tempestas, apertas scaphas conscendunt neque raro pluribus ab ora miliariis altum mare ingrediuntur, interdum quidem sine magno labore, vento secundo utentes, interdum vero summa cum molestia, vento flumineque adversis delati. Postquam vero ad locum, quem sibi proposuerant, pervenere anchoras iaciunt; procellis perflati pluviisque et exundanti mari humectati ab humido frigore eo plus patiuntur, si, quibus exhaustas vires refocillare possint, desiderent, et, si vel sudor, perseveranti fortique remigatione elicitus, repente supprimatur, vel ob longam in aëre frigido remoram exiguumque corporis motum cutanea perspiratio iusto parcius procedat et demum penitus inhibeatur. Neque raro evenit, tempestate nimirum et torrenti flumine

adversis, ut plures dies in alto mare agant, quod maiorem inducere perniciem, per se patet. Tali denique ex itinere reduces domicilia humilia, fumosa intrant, madidaque vestimenta, adipe rancido squaloreque imbuta, vel deponunt, siccandique gratia in dormitorio suspendunt, vel ipsis illis induti sese reficienti somno dant, proximoque mane eodem habitu, nondum siccato, muniti torum frugalem relinquunt. In utroque autem casu vapores aquosi, quos cubiculi hominumque eo inclusorum calor progenuit, inhalantibus poris absorbentur, atque ob impuritatem nocivas partes corpori adferunt.

Verum enim vero quamvis egenos homines, qui litora maritima vicinasque lacubus maioribus regiones (uti eas, quae circa *Wettern, Wennern, Hjälmarn* sitae sunt) habitant, et, neglecto aratro, piscaturam praecipue exercent, morbus imprimis amare videtur, tamen ex iis, quae hactenus sunt allata, abunde patet, me non iis assentiri, qui ad morbum producendum piscium esui solas vel maximas tribuant partes; verum contra potius credere, molestum piscium captandorum negotium in causa esse. Haec sententia etiam confirmatur, si id respiciamus, quod, paucissimis modo regionibus exceptis, per totam fere peninsulam nostram dira serpit labes. Testibus etenim

viris permultis fideque dignissimis, morbus tam in *Tellemarkia*, *Leerdalia*, *Oesterdalia*, *Gulbrandsdalia* aliisque Nòrvegiae provinciis interioribus, quam ad Oceani oras populariter grassatur; sicuti e Sveciae medicorum renuntiationibus satis elucet, eundum esse tam in boreali, quam in meridionali regni parte, tam ad litora, quam in provinciis ab his remotioribus optime cognitum. Sed utroque in loco easdem possumus morbi demonstrare causas. —Praeter piscium capturam, alias esse neque minus graves Scandinaviae populis quaestus parandi vias, sylvarum sc. excisionem materiarumque exportationem, metallorum effossionem nec non vitri fabricationem, quae multas magnasque satis secum molestias ducant, supra audivimus. Gravi arborum caedendarum labore rustico largus prorumpit sudor, qui plerumque subito supprimitur; atque ligna, demum dolata in ratesque constructa, per rivos lacusque deferentes, semper fere ad genua, nonnunquam ad umbilicum usque madidi totos dies degunt. Quem maritimum cursum si haud longius pergere possunt, reliquum ad urbes aliaque emporia iter terrâ faciunt; quod quum nocturnis atque matutinis temporibus fieri consuescat, a frigore multum patiuntur. Neque minus perniciosum occurrit negotium, quum tigna, ut ad peregrinas

terras vehantur, navibus demum imponantur; tunc etenim, imprimis ubicunque trabes exportandae sunt, non pedes solum, verum interdum tota etiam crura madefiunt, neque raro, quum primo sc. vere, quin hyeme frequentissime onerentur naves, prae frigore simul rigescunt. — Homines, qui in fodinis nostris vitrariisque officinis laborant, aeque operosam vitam degere, neque inhibitae cutis perspirationi esse minus obnoxios, vix opus est, pluribus ut ostendam. Hanc vero perniciem adhuc magis auget, quod plebis nostrae vestitus, utpote tenuis nimis, non potest a frigoris vi defendere, et quum raro vel nunquam lavetur et commutetur, summa etiam immunditie corpori nocet.—Jam satis probatum esse atque perspectum equidem suspicor, praecipuos nostrarum nationum quaestus id commune habere, quod prima, quam sanitati inducant, noxa in laesa cutis functione ponenda videtur.

Attamen, quia de perniciosa illorum negotiorum vi ita dissero, ne putetis, pisces, quales ab egena nostra plebe vulgo edantur, a me plane insontes iudicari. Pisces etenim *praepingves*, quibus imprimis litora nostra scatent, vel *induratos maleque salitos*, unde quibusdam in regionibus fere quotidie vivunt, vel *semiputridos*, qui nonnullis delicias adferunt haud parvas, sine valetudinis periculo assumi

posse, nemo sanae mentis contendet; nam e tali cibo non potest non chylus pravus confici. Atque alia praeterea nostrae plebis alimenta considerantibus multae rationes occurrunt, quae in hanc sententiam ducunt, ut pravi cibi inter horridi exanthematis, quod *Radesyge* vocant, vulgares causas summo iure adnumerari debeant. Neglecto hortorum agrorumque cultu, deficiente insuper salutarium herbarum sylvestrium notitia, vegetabilia admodum rarum, alimenta vero, ex animali regno desumta, tam aestate, quam hyeme quotidianum fere sistunt cibum. Quum vero natura nos ita constituisse videatur, ut vegetabiles pariter ac animales escas assumere debeamus, profecto non possumus ab hacce norma impune aberrare; quae tamen noxa, si non animalium solum fere omnium, verum paucorum etiam vegetabilium mala accedit indoles, incommodaque praeparatio, adhuc maior evadit. Norvegiae etenim Sveciaeque plebs carnibus vulgo vescitur bovum suumque, male nutritorum, fumatis, duris, salitis, rancidis, butyro insuper rancido, caseo acri, veteri praesertim, multo pulte avenaceo, rarius hordeaceo, pani plano azymo, saepissime avenaceo, raro hordeo intermixto (1), atque interdum,

(1) Talem panem planum Norvegi *Fladbröd*, Sveci *Knäckebröd* appellant.

si annonae gravitas urget, e molitis ossibus vel ipsis carnibus siccatis piscinis, arborum corticibus licheneve Islandico confecto. Videmus itaque utriusque nationis plebem cibos, digestu difficillimos, parce nutrientes, pravum chylum parientes assumere solitam esse. Atque ad haec omnia nil bibitur, quod ad functiones alacrius perficiendas possit organa chylopoëtica ciere; nam aqua simplex, interdum lacte mixta, frequentissimus est potus, cerevisia bona admodum rara, vel potius nulla.

Perlustratis demum pauperum domiciliis, nonne iterum multa occurrunt magnopere accusanda? Humilia sunt, humida etiam, haud raro ex unico modo cubiculo consistunt, in quo tota interdum familia una cum animalibus domesticis minoribus per dies noctesque moratur, alimenta parat, edit et bibit. Fenestrae, clavis fixae, solisque lucem parce transmittentes, aperiri non solent, neque liberiori puri aëris commutationi, neque cubiculi purgationi satis curatur. Unde vero efficitur, ut fumus aliaeque immunditiae inclusos homines infestent, cutaneosque poros, excernenda materia oppletos, adhuc magis obturent talique modo maiorem perniciem inducant.

Non difficile foret plura afferre testimonia, quae admodum pravam esse sanitatique minus convenientem Scandinavicae plebis oeconomiam

luculenter probarent; verum eos tantum errores, qui ad morbum producendum imprimis valere videantur, exposuisse sufficiat. Ex iis igitur, quae de plebis nostrae victus ratione hactenus sunt dicta, abunde patet, praecipua eius negotia, prava alimenta perversusque habitus et vestitus quantam ad morbum, quem *Radesyge* vocant, gignendum vim habeant.

Verum antequam Scandinavicam peninsulam relinquamus, silentio praeterire non debemus, expositam theoriam experientia egregie affirmari. Morbi etenim historiam perlustrantibus patet, eundem eo praesertim temporis spatio inter nationes nostras saeviisse, vel mox post eos increbuisse annos, quibus vel frigoris vis, vel annonae caritas, vel belli calamitas septentrionem nostram presserit. Ita querelae sunt declarandae, quas de horrendis mali post annos 1701, 1711, 1720, 1740 (1) incrementis boni Norvegiaci observatores movent; iisdem causis adscribendum est, quod per ultimum octennium in Norvegia eadem foeditas tam late serpsit; ita morbum imprimis post annum 1812 in Svecia gliscentem LINDBERGSSON (2) aliique Svecici medici agrorum sterilitati imputant.

---

(1) MANGORS Underretning om Radesygen etc. p. 40. §. 17.

(2) Svenska Läkare-Sällskapets Handling. 2 Bd. 1 Hft. Stockh. 1814. p. 117.

Expositis ita causis, quae in *Norvegia* et *Svecia* diri morbi ortui praesertim favere nobis videntur, ad alias nos convertamus orbis plagas, simili malo iam vel olim vexatas inquisituri, an in iis etiam similes possimus causas detegere.

Patriarcham JACOBUM, relicta ob annonae gravitatem Chananaea, cum tota familia in Ægyptum migrasse terramque *Gosen* occupasse, e sacra historia satis est notum. Sita vero erat *Gosen* in Ægypto inferiori, quae ob propinquum mare mediterraneum, ob multos lacus paludesque stagnantes *aërem humidum* nebulamque roremque frequentem patitur (1). Prima quidem decennia novis advenis felicissime fluxere; quum vero ob magnum eorum incrementum Ægypti Pharao timeret, ne suis copiosiores fierent itaque ipsum regno privarent totaque demum Ægypto potirentur, pluribus modis eos infirmare coepit. Calamitate itaque ad summum perducta, Isdraëlitae Ægyptum reliquere, Mosisque ductu et auspiciis per Arabiam migrantes tandem in terram promissam venere. Multis vero cum molestiis conflictarunt, antequam Chananaeam intrarunt; quadraginta

(1) LEONH. LUDV. FINKES Versuch einer allgemeinen medicinisch-praktisch. Geographie. 1ter Th. Leipz. 1792. p. 278-313. — 3ter Th. Leipz. 1795. p. 183-187.

etenim annos per regiones desertas, steriles vagantes vitae necessitates commodaque saepe desiderarunt. Praeterea quum genti suae Moses munditiei curam commendaret cibosque, qui minus salubres merito censeantur, severe interdiceret, eiusdem vivendi genus fuisse hisce legibus oppositum probabilis saltem est coniectura. Neque serioribus temporibus sanitati magis consentaneam fuisse vel leprosis morbis generandis minus favisse suetam in Ægypto vivendi rationem, quae scripta reliquere viri fidissimi, satis superque docent. Ita cibis pultariis, farinosis, salitis aegreque digerendis, nec non calida aëris temperie elephantiasin Alexandriae generari, Galenus fatetur (1). Famem insuper longam et calamitatem, quae eam comitari solet, ad lepram, uti ad plures alias cutis affectiones gignendas multum valere alio loco dicit; consumtis etenim per hyemem salubrioribus alimentis, multas gentes toto vere ineunteque aestate ad arborum fruticumque germina, turiones, stirpiumque radices et alia edenda esse coactas testatur, quibus vescendi ne periculum quidem antea fecerant (2).

(1) Ad Glauconem de medendi methodo lib. II. c. 12. V. Hippocratis et Galeni operum Tom. X. p. 390. Edit. Charterii Lutet. Paris. MDCLXXIX. fol.

(2) De probis pravisque alimentorum succis lib. c. 1. Ead. edit. T. VI. p. 417-418.

Lepram et elephantiasin pauperibus praesertim Ægyptiis familiarem esse, qui inopia coacti aëris intemperiei sese exponant pravisque cibis et potibus utantur, v. c. aqua coenosa, piscibus salitis et semiputridis, caseo quodam salito et semiputrido, omnium ciborum egenis frequentissimo ipsisque nomine *Gibnehalon* cognito, suo tempore Alpinus queritur (1); neque Larrey de horum morborum causis multo aliter loquitur, egenorum neglectam cutis curam simul adiiciens (2).

Progredientes iam ad *veterem Graeciam Romanumque imperium,* non easdem possumus causas demonstrare; omnes etenim harum terrarum scriptores de morbi origine tacent. Leprosa autem mala priscis Graecis Romanisque non multum cognita fuisse, supra (3) monitum est; quae illorum progressus tantopere retardarunt, in sequenti sectione aptius explicabuntur. De morbis vero leprosis, quales per *medium aevum* tota fere in Europa saevierint, multi non medici solum, sed etiam historici conqueruntur. Huius autem aetatis negotia si

---

(1) Prosperi Alpini de medicina Ægyptiorum lib. I. c. 13-14. Paris. MDCXLV. 4. p. 25-26.

(2) Memoir. de chir. milit. et campagn. de D. J. Larrey. Paris 1812. Tom. II. p. 75 et 92.

(3) V. p. 41-46.

attentius consideraveris, ad istiusmodi mala producenda alendaque ea non potuisse non plurimum conferre sane fateberis. Sacro furore perciti per duo circiter saecula (1096-1291) in barbaras gentes ruere immanes Christianorum greges; et quum tales expeditiones vix essent diu praeparatae et immensi exercitus ab hominibus undequaque collectis confecti nec non plura centena milliaria peragranda, sacros cruciatos fame, pravis alimentis, tempestate aliisque molestiis summopere vexatos fuisse, magna est satisque probabilis suspicio. Complures insuper illius aetatis scriptores, uti Theodoricus (1), Gordonius (2), Gaddesden (3), Arnaldus (4), qui de leprosis morbis commentati sunt, inter praecipuas eorum causas malos cibos presse nominant. Illis autem malis, quae temporum ratio attulit, adhuc accedit, quod, qui nondum erant infecti, non satis sese a contagio cavebant; nam quum morbum a Deo proxime missum putarent et pro via haberent, qua summi numinis amorem acquirere

---

(1) Chirurgia. De lepra. c. 55. Art. chirurg. script. collect. Venet. Junt. fol. 1546. Hensl. Excpt. p. 32-33.

(2) Lilium medicinae I. c. 22. Hensl. excpt. p. 43.

(3) Rosa angl. pract. medic. II. c. 7. Papiae 1492. fol. Hensl. excpt. p. 51.

(4) Arnaldi de villa nova opera nuperrime recusa. Lugd. MDXXXII. fol. De lepra breviar. II. c. 46. p. 186.

aeternamque sibi felicitatem parare possent, non est, quod miremur, homines plebeios, quin ipsos reges papasque adeo longe in inepta ista pietate progressos fuisse, ut cum leprosis versarentur; eos foverent, ministrarent, domibus exciperent, lavarent bolosque in os ingererent, quin ore proprio pedes manusque leproso ichore madida oscularentur (1). Lanea demum vestimenta, quae tunc temporis lineis aliisve multo frequentius in usu fuere (2), ad morbum propagandum haud parum contulisse videntur, utpote quae contagiosam vim diutius retineant. — Plura quidem fuere, quae dirae labis per mediam aetatem incrementum efficerent; omnem vero prolixitatem evitaturis praecipua modo, quae morbum, inter Europae gentes antea parum cognitum, frequentiorem redderent, sunt circumspicienda.

Haec vero praeprimis de *Gallia*, *Germania coeteraque meridionali Europa* valent. Ad boreales eiusdem terras nos convertentes *Daniam* primum consideremus, quam leprosis morbis

---

(1) Talium priorum nomina qui cognoscere cupiat, is adeat vel Ph. G. Hensler vom abendl. Aussatze u. s. w. p. 215-219, vel Curtii Sprengel Versuch einer pragmat. Gesch. der Arzneik. 2ter Th. Halle 1800. p. 488-489.

(2) Sprengels Vers. einer pragm. Gesch. der Arzneik. 2ter Th. p. 490.

olim graviter vexatam fuisse *Henrici Smid* (1) *et Christierni Pedersen* (2) scripta satis superque testantur; neque in ea ad gignendos eos alendosque minus graves causae contulerunt. Nam etiamsi magis adversus meridiem, vel aliquot gradibus, sita est Dania neque ad montuosas orbis plagas numerari potest, inter ejus tamen et Scandinavicae peninsulae regionum, quas maxime tenet morbus, occidentalis sc. et meridionalis, clima tam exiguum intercedit discrimen, ut *Bergenses et Christiansandienses,* Hafniam aliave Daniae emporia visitantes, nullam querantur aëris differentiam. Id quod aliter esse nequit; utraque etenim terra, maxima ex parte mari circumflua, praesertim in regionibus Oceano finitimis, nebuloso humidoque aëre gaudeat, necesse est; et quod ab acuta

---

(1) Henrich Smids tredie Urtegaard etc. Kblhffn. MDLVII. 4. Cap. CX. Om Spedalsk Sot. Blad CXXXVII.

(2) En nöttelig Legebog ffaar Fattige och Rige, Unge och Gamle etc. Malmö MDXXXIII. 4. Udskreffuen paa Danske aff Christiern Pederssen, Canik i Lund. Cap. CX. Bl. LXXXII. Faar Spedalsk Soth. Quamvis in hoc libro nullam legimus leprosi morbi descriptionem, tamen, quum in praefatione, uti Christianus Morsianus in prooemio libri Smidiani, nuper laudati, auctor ipse testetur: « at han haffuer ud-dragit denne Laegebog den menige mand til nötte och tjeniste aff mange merckelige Latin-och Tydske Böger, » concludere licet, eundem fuisse in Daniae imperio eo tempore bene cognitum.

illa aura « *Snoe* » Norvegi Svecique, angustas valles habitantes, patiuntur, id Danis, planiorem colentibus terram, frequentes venti, imprimis solani compensant. In universum itaque dicere possumus, idem fere esse, saltem in oris maritimis, peninsulae nostrae meridionalis et occidentalis Daniaeque clima. Considerata porro priscorum Danorum vivendi ratione, nonne multa occurrunt summe accusanda? Teste SAXONE, tanta fuit fretum, quod hodie *Oeresund* salutatur, suo tempore piscium frequentia repletum, « ut interdum impacta navigia vix remigii conamen eriperent, nec jam praeda artis instrumento, sed simplici manus officio caperetur (1); » et paullo ante (2) de piscium multitudine in *sinu Lymico* loquitur. Pisces demum ad Daniae litora magna olim abundantia confluxisse, et TH. BARTOLINUS auctor est (3), et e noto illo responso elucet, quod peregrinis, patriae divitiis exsultantibus, legatus quidam dedit. Vix opus esse credo, pluribus ut commonstrem, piscium capturam veteribus Danis suetam fuisse quaestus parandi

---

(1) SAXONIS GRAMMATICI historiae Danicae libri XVI. E recens. STEPH. JOANNIS STEPHANI edid. CHRIST. ADOLPH. KLOTZIUS. Lips. CIƆIƆCCLXVI. praef. p. 68.

(2) E. p.

(3) De medicina Danor. domestica p. 285. Diss. VI. de victu Danor. domestico.

viam. Quum vero piscatores multis obluctentur molestiis aërisque vicissitudinibus sint eo magis expositi, quod vere praesertim atque autumno, utpote anni temporibus, quibus ad borealium nostrarum terrarum oras pisces soleant immensis gregibus conglobari, laboriosum suum negotium agant, cutanea perspiratio ne impediatur, magnum est periculum. Jam ex hacce piscium circa Daniae oras ubertate concludere licet, pisces quotidianum exhibuisse veteribus Danis cibum, nisi insuper idem e Th. Bartholini verbis (1) atque e fama pateat, quae inter plebem nonnullis in Jutiae regionibus adhuc viget, aliquem, quum sese olim alicui servum conduceret, sibi quibusdam modo per hebdomadam diebus salmonem fuisse stipulatum (2). Verum quum prisci Daniae incolae fastidio cibisque pure et bene praeparandis egenos Norvegos Svecosque, qui nunc vivunt, vix superarent, probabile saltem est, eos non pisces solum, verum alia etiam alimenta depravata promiscue assumsisse. Historia teste, agrorum cultus erat eadem aetate in

---

(1) De medic. Danor. domest. p. 285. Diss. VI. de victu Danor. domest.

(2) Chorographisk og oekonomisk Beskrivelse over Randers Kjöbsted i Nörrejylland af Snaebjörn Asgeyrsen Stadfeldt. Kbhvn. 1804. 4. p. 65.

Dania multum neglectus publicaque quies et securitas intestinis bellis turbatae.

De horrendi mali in *insulis Faeroeensibus* frequentia suo tempore Debes multum queritur (1); neque sunt causae, quae ibidem morbo gignendo alendoque faverint, detectu difficiles. Non opus est autumare, morbum per primos colonos esse e Norvegia istuc apportatum solaque ideo contagione ibi propagatum; quae opinio, quum et historia hac de re taceat et possibile sit, primos advenas nulla secum attulisse morbi semina, vix firmis argumentis suffulta est. Tali vero explicatione non egemus, ubi facilius possumus longeque certius pristinam morbi saevitiem declarare. Aërem etenim in insulis Faeroeensibus modice frigidum esse atque humidum supra (2) audivimus, piscationem imprimis priscos incolas exercuisse,

(1) Faeroae et Faeroa reserata, d. e. Faeröernis oc Faeröiske Indbyggeris Beskrifvelse. Af Luc. Jacobs. Debes. Kjöbhfn. 1673. p. 283-284. Dicit quidem celeb. Th. Bartholinus in opusculo, quod de morbis biblicis anno 1672 luci commisit « lepram fuisse in insulis borealibus Faeroeensibns et Islandia olim familiarem, sicuti nosocomia ibidem exstructa testantur, quae nunc vacua ruinam minantur, « nullo autem indicato fonte. (Th. Bartholini de morb. bibl. miscell. medica p. 41). Praestat vero Lucae Debes fidem habere, qui, ipse autoptes, anno post scripsit ideoque forsitan Bartholino nondum cognitus.

(2) P. 56.

semiputridas carnes piscesque praecipuum fuisse cibum DEBES testatur (1).

In *Islandia* frequens est morbus iis in provinciis, ubi ad vitam sustentandam incolae pisces captare coguntur, admodum rarus vero in aliis, quae minus laboriose ea largiuntur, quae ad victum suppeditent. Succedente igitur olim piscatura, in boreali eius parte, quam ab antiquissimis inde temporibus lepra afflictam fuisse vetustissima manuscripta docent, plures occurrerunt leprosi, quam anno circiter 1755, quum, iubente augustissimo Daniae rege moderanteque regia societate scientiarum Hafniensi, OLAFSEN et POVELSEN, viri doctissimi, e quibus haecce desumta sunt, insulam inviserunt (2). At testantur etiam iidem viri, homines, septentrionalem insulae partem habitantes, salubriore gaudere aëre sanitatique praeterea magis consentanea uti vivendi ratione (3); nam quum piscatio iis minus prospere cedat, non solum altum mare rarius ingrediuntur ideoque frigori et humori sese minus exponunt, verum etiam a nocivo praepinguium, quos fere solos istud mare fert, piscium esu

(1) L. c. p. 104 6.
(2) Vice-Lavmand EGGERT OLAFSENS og Land-Physici BJARNE POVELSENS Reise igjennem Island. Soröe 1772. 4. 1 D. p. 685.
(3) L. c. p. 685.

sese magis abstinere coguntur. Cum hisce vero, quae ab Olafsen et Povelsen dicuntur, egregie congruit silentium, quo morbum praeterit Olavius; quem si in Islandia grassantem observasset, sane vir, qui per boreales insulae partes iter fecerat, in suo itinerario, anno 1780 edito (1), nefandum malum commemoratione dignatus esset. Opinatur quidem, multas Islandiae minerales aquas, balneorum more adhibitas, ad chronicos morbos inhibendos exstinguendosque conducere posse (2); verum ne verbo quidem ibi leprae mentionem facit.

Neque demum pauperum *Scotorum et Canadensium* aliud invenimus vivendi genus, atque apud egenam peninsulae nostrae plebem; agrorum etenim cultu neglecto, piscatio aliaeque venandi rationes vulgares sistunt vias, unde quaestum sibi laboriose parent (3).

Ante vero quam causarum hanc comparationem relinquamus, duae quaestiones primum veniunt disceptandae, sc. an *contagiosam* simul et *haereditariam* indolem morbus, nostratibus

---

(1) Oekonomisk Reise igjennem de nordvestl., nordl. og nordostl. Kanter af Island ved Olaus Olavius. Kbhvn. 1780. 4.

(2) L. c. 1. Bd. p. 304.

(3) L. L. Finkes Vers. einer allgem. medic. prakt. Geographie. 2 Bd. p. 9-23, et 3 Bd. p. 266-268. Conf. Neueste Länder- u. Völkerkunde. 17 Bd. Weimar 1814. pp. 329, 333 et 341.

Radesyge nomine cognitus, aliarumque orbis plagarum lepra vel elephantiasis communem habeant. — Quamvis argumenta vel gravissima, v. c. diuturna sanorum cum aegris cohabitatio impunis, quin salvum tale conjugium, morbum ab inficiendi culpa vindicare videantur, tamen, qui, hac similibusve rationibus innixi, exanthemati nostro contagiosam vim negent, ii vix considerant, nullum fere esse morbum, si maturuerit, quin, faventibus rebus, ad alterum possit propagari. Contagium etenim, ut ab altero aegroto ad alterum transferatur, huius exigit facultatem ipsum suscipiendi tenendique, quam *dispositionem, opportunitatem* sive διάθεσιν pathologi vocant, quae si in homine, contagio exposito, aut nulla sit, aut si contagii vis aliquo modo infirmetur et penitus tollatur, nullam sequi infectionem per se patet. Ita declaramus, homines, etiamsi sese infectioni exposuerint, a morbis, qui vel maxime contagiosi merito censeantur, v. c. scabie, typho, syphilide, semper immunes fieri; simili modo intelligimus, nonnullos ab exanthematicis febribus, quas naturae lege obstricti omnes semel pati solemus, per totam vitam plane intactos inviolatosque manere; pari ratione explicanda equidem puto exempla, quae homines posse sine ullo sanitatis detrimento sese nostrae cachexiae infectioni subiicere docent.

Homines itaque, contagio impune expositos, aut nullam habuisse ad idem suscipiendum opportunitatem, aut consuetudinis vi et iusto vitae victusque moderamine virulentiam a sese avertisse, non est, quod non suspicer. Quae autem opinio eo confirmatur, quod experientissimi viri, uti MANGOR (1), VOUGT (2), CEDERSCHJOELD (3), contagiosam morbi indolem expresse agnoscunt. — Ad alteram iam quaestionem properamus, an a parentibus ad liberos transeat morbus. Verum rationi satis consentaneum videtur, neque patrem, diuturna labe confectum, posse bonum semen elaborare, neque cachecticam matrem foetum omnino sanum in lucem edere. Recens itaque natus vel mox satis perspicua ipsius parentum morbi vestigia prodit, vel ejusdem seminia saltem, adulta demum aetate pullulantia, secum fert. Interdum vero evenit, ut immunibus parentibus, ab avis, quin proavis ad nepotes transiliat malum, vel ut mater alios infantes morbo jam vexatos, alios a foeditate prorsus liberos parere videatur; id quod e vivendi ratione

---

(1) Underretning om Radesygens Kjendetegn o. s. v. §. 20. p. 43-46.

(2) Diss. inaug. sistens observat. in exanth. arctic. §. 7. p. 12-13.

(3) Inledng. till närmare kännedom om de s. k. urartade veneriska Sjukdomarne etc. p. 38.

ita mutata, ut latens sub cinere scintilla subinde et penitus exstinguatur, egregie intelligitur.—Verum historiam pervolventes invenimus, eandem fuisse omni memoria de lepra et elephantiasi sententiam. Veteres etenim pariter ac hodiernos medicos contagiosam ejus naturam plane persuasam habere, sollicita cura luculenter probat, quam a *Mosis* inde temporibus in aegrotis a sanis segregandis posuerint, et quae ex iis, quae posteriori sectione exponentur, uberius patebit; iisdemque suspicionem esse haereditariae indolis, Arabum, Arabistarum reliquorumque medii et recentioris aevi auctorum effata satis commonstrant.

Ex omnibus vero, quae de causis hactenus attulimus, summa quoque earundem similitudo elucescit. Videmus etenim, perspirationem cutis impeditam, pravum victum, neglectam cutis curam, nec non propagationem per contactum et generationis actum praecipuas esse causas, quae nostrum morbum pariter ac veterem hodiernamque lepram vel elephantiasin progignere alereque valeant. Verum etiam inter symptomata intimam intercedere convenientiam, ex iis, quae supra ea de re fusius peracta sunt, egregie apparet. Attamen morbi, qui, iisdem oriundi causis, eundem servant decursum eademque phaenomena ostendunt, summo jure eidem generi

subjiciuntur. Nostra igitur horrendae luis cognitio, quae, nomine *Radesyge* insignita, Scandinaviam tantopere exagitat, de cujusque natura nobis nuper non plus constitit, quam ad exanthematicas eam cachexias pertinere, jam adeo increvit, ut nulla amplius sit dubitatio, quin morbosa sit affectio, veterum et recentiorum leprae et elephantiasi proxima. — Verum etiamsi exanthematis nostri summam cum aliarum terrarum leprosis morbis convenientiam evincere studuimus, tamen non ii sumus, qui idem cum aliis aegritudinibus, quibuscum a viris non paucis confunditur, sicuti scorbuto, syphilide, posse complicari negemus; quin lubenter concedimus, illud saepe saepius cum hisce adeo mixtum prodire, ut, nisi ad symptomatum decursum respiciatur, quaenam signa, scorbutica, syphilitica, an vere leprosa, praevaleant, quinamve morbus principalis censendus sit, non facile intelligatur.

Verum enim vero antequam huic sectioni finem imponamus, quonam nomine, *lepra*, an *elephantiasi*, aptius insigniatur morbus, breviter disquirere a re non alienum videtur. Morbum, qualem sese in peninsula nostra exhibeat, si maturuerit, ad squamas formandas tendere, supra multis est commonstratum; id non secus obtinere aliis in terrae plagis,

simili malo afflictis, ex auctorum descriptionibus probare vel saltem probabile reddere conati sumus. Quum vero denominatio, quo clarius rem designet, eo sit aptior, eam, qua princeps maturi mali symptoma maxime patefiat, eligere oportet. Ob multifariam morbi cum animali elephante similitudinem, ob ejus diuturnitatem et gravitatem, ut Galeni (1), Aretaei (2) Aëtii (3) et Macri (4) verbis utar,

---

(1) Methodi medendi lib. II. c. 2. Hippocratis et Galeni opera. Ed. Renat. Charterius. T. X. p. 29; ubi Galenus, varia de ratione, qua veteres medici morbis nomina imposuerint, agens, de nostrae pestilentiae nominis origine ita dicit: ἐνίοτε δὲ ἀπὸ τῆς πρός τι τῶν ἐκτός ὁμοιότητος, ἐλέφας; « his vero verbis » τι τῶν ἐκτὸς » vix aliud, quam bellua ipsa elephas, intelligitur.

(2) Aretaei Cappadocis de causis et signis morbor. diuturn. Lib. II. c. 13. Edit. Herm. Boerhaave. Lugduni Batav. MDCCXXXV. fol. p. 67-69, ubi ipsam morbi descriptionem prolixa satis longeque petita eiusdem cum elephante comparatio antecedit, hisce verbis incipiens: « Ελέφαντι τῷ παθεϊ καὶ τῷ θηρίῳ τῷ ἐλέφαντι ξυνὰ μόρια, καὶ ἰδέῃ, καὶ χροιῇ, καὶ μεγεθεϊ, καὶ βιοτῇ. »

(3) « Elephantiasis quidem a *magnitudine* et *diuturnitate* nomen accepit. » V. Tetrabibl. IV. serm. 1. c. 120. v. medicae artis principes post Hippoc. et Galen. ed. Henr. Stephani. MDLXVII. fol.

(4) « Est leprae species elephantiasisque vocatur,
Quae cunctis morbis *maior* sic esse videtur,
Ut maior cunctis elephas animantibus exstat. »
Æmil. Macer de herb. virt. V. Medici antiqui, qui latine scripsere. Venetiis MDXLVII. fol. p. 231.

veteres nodosam formam *elephantiasin* nuncuparunt, cui voci etiam recentiores eandem vim subjiciunt; quam vero utpote angustam nimis, admitti non posse, nemini non facile patet. Verum hac culpa vox *lepra* caret, quae, a λεπὶς formata, non solum primo statim intuitu docet, asperae cutis per cortices squamasve secessum vel satis distinctum saltem eas formandi nisum esse utriusque evoluti morbi formae praecipuum characterem, verum etiam ad Norvegiacam mali appellationem « *Radesyge*, » sicuti nos eam derivavimus, egregie respondet. Binae autem ejusdem formae dici possunt, *squamosa* altera, quam solis squamis stipatam videmus, *nodosa* vel *tuberosa* altera, quam tubercula simul comitantur.

SECTIO II.

De via atque ratione leprae e Scandinavia pellendae novaeque contagionis avertendae.

Causarum cognitionem princeps esse morbi avertendi tollendique auxilium, ideoque, perspectis leprae causis, praesidia, quae ad eam exstirpandam in peninsula nostra adhiberi debeant, sine magno negotio posse inveniri, non est, quod negemus. Verum ut de remediorum efficacia certiores fieri eademque tanto maiori cum boni eventus spe apud nos experiri possimus, ex ipsa historia viam atque rationem eruere, quâ aliae terrae, morbo olim vexatae, eius propagationem inhibuerint eodemve prorsus liberatae sint, vel quâ a tristi contagione intactae inviolataeque remanserint, non inutile neque ineptum censemus. Perlustrata etenim variarum orbis plagarum historia, si nobis probare contigerit, morbum ubique iisdem bonis

praeceptis atque institutis evanuisse, vix perperam concludimus, terram quamlibet, ubi eadem cura eademque cautio adhibeatur, posse a diro malo liberari. Breviter itaque expositis, quae ad lepram avertendam, retardandam penitusve fugandam aliae terrae tentarint, vel quae eodem consilio ipsa natura experta fuerit, videamus, quid de Scandinavica peninsula sperare possimus (1).

Primum autem indagemus, quae ad tristem pestem expellendam in *Ægypto* facta sint, non quia nobis omnino persuasum est, hanc terrae plagam, uti complures credunt, esse foedi morbi primam genitricem, eumque inde ad vicinas primum, dein ad coeteras terras evagatum, sed quia primam nostram hujus mali cognitionem genti debemus, quae, pluribus saeculis in Ægypto transactis, lepra infecta emigravit. Ægypti incolas fuisse a summa inde memoria leprosis morbis graviter vexatos, omnium temporum historia abunde docet. In scriptura divina satis frequens eorum mentio occurrit:

(1) Verum etiamsi progredimur, uti cum terra nobis res sit, in qua nulla hactenus luis serpentis coercendae pericula facta sint, ne putetis, quae ad eam penitius cognoscendam fortiterque inhibendam summum imperium iamiam iusserit, omnia ea ingratos nos ignorare.

« Est elephas morbus, qui propter flumina Nili Gignitur *Ægypto in media*, neque praeterea usquam. »

Lucretius canit (1); hanc aliamque formam, quam lepram salutemus, in Ægypto endemiam esse Prosper Alpinus queritur (2); eundemque morbum hodierno etiam tempore esse ibidem multo familiarem recentiores peregrinatores testantur (3). At de remediis prophylacticis Ægyptiis usitatis omnes tacent; quaproter quae ad horrendam labem extirpandam ista in terra tentata fuerint, non possumus certe scire. Suspicari tamen licet, jam in vetere Ægypto easdem fuisse salutiferas leges servatas, quas ad gravissimum malum compescendum genti suae migranti *Moses* inculcaverit. Hunc etenim virum, Ægyptiaca medicina diligenter imbutum, illa praesidia vel in Ægypto, ubi a prima infantia educatus erat, didicisse, vel, si in desertis Arabicis ipse eadem excogitasset, admodum mature ea vicinis Ægyptiis innotuisse atque in usu fuisse, vix temere statuitur. Illae vero leges non minus viri

(1) Titi Lucretii Cari de rerum natura Lib. VI. v. 1112. Edit. Gilberti Wakefield. Londini 1796-97. 4.

(2) P. Alpini de medic. Ægyptior. Lib. 1. c. 13 et 14. Paris. MDCXLV. 4. p. 25-26.

(3) Mem. de chir. milit. et camp. de D. J. Larrey. Tom. II. Paris 1812. p. 68-96.

popularium saluti optime prospicientis, quam penitiori horrendae luis cognitione imbuti firmissima sane argumenta sistunt. Ægrotos a sanis separari extraque castra habitare solos jussit, salubriorem diaetam sollicitamque munditiei curam commendavit legislator ille divinus; verum quum lepram, sicuti coetera omnia mala, ab irato numine ob perpetrata crimina hominibus mitti Israëlitae putarent, ad Deum placandum sapiens idem Moses fumigationes piaculaque instituerat, quae si *Jehova* propitius acciperet, aegroti a foedo morbo liberarentur. Bona vero haec praecepta an inter Judaeos scopum perfecerint, non audemus dicere; nam de successu nil legimus. Ea tamen, quamdiu Israëlitae, omnibus vitae commodis rebusque ad victum necessariis orbati, in desertis Arabicis vagarentur, non multum profuisse, admodum probabile est. Postea vero quum, Chananaea tandem occupata vagaque relicta vita, agros colere maiorique frui quiete incoeperunt, iure opinari licet, morbi frequentiam nonnihil decrevisse; quamvis non negandum est, in terrae plaga, morbis cutaneis gignendis fovendisque eximie favente, atque etiam inter populum, naturâ prae coeteris in immunditiem proclivem, non sine maxima cum difficultate longoque interiecto temporis spatio posse tantam foeditatem penitus exstingui.

Ad sanitatem tuendam morbosque profligandos corporis in aqua lavationem apud *veteres Graecos*, vel Hippocrate priores, summo in honore fuisse maximamque habuisse fiduciam, non desunt, quae testentur. Balneis etenim tepidis, utpote Herculi consecratis, fessas vires restitui Herculeumque robur recuperari posse athletae putaverunt (2); plurima etiam Asclepia aliaque Deorum medicorum templa fuere vel ad salutares fontes fluviosque sita, vel veris thermis praedita, quarum aquae ejus aetatis homines tantam tribuere medicatricem vim, ut omnia alia remedia supervacanea judicarent (1). Sollicita autem haec munditiei corporis servandae cura praecipua sine dubio causa fuit, cur in Graecia lepra, nodosa imprimis, tam lento gradu irrepserit. Eam ne Hippocratis quidem tempore ibi fuisse populariter grassatam vel inter Graecos tam crudeliter saeviisse, atque inter alias ejus aetatis florentes nationes, supra monuimus; id quod vel inde patet, quod in operum thesauro, quae sub celebris Coi nomine vulgo feruntur, nullam legimus curam aut prophylaxin huic malo speciatim commendatam. Inter remedia vero

(1) K. Sprengels Vers. ein. pragmat. Gesch. d. Arzneik. 1 Th. Halle 1800. p. 176.

(2) Lib. nup. cit. pp. 183, 195, 199.

diaetetica, quibus ad bonam valetudinem servandam summus hic vir, verus hygieines conditor, plurimum tribuit, balnea sane non infimum locum tenent. Sapienter accurateque indicat, quo tempore et quali ratione adhiberi debeant, quando frigida, quando tepida conducant, quibusnamque sint morbis opponenda (1), cutaneorum vero vix ulla facta mentione. Postea vero, quum ob frequentius cum gentibus, Phoenicia praesertim et Egyptia, eadem foeditate antiquitus graviter vexatis, commercium per Graeciam lepra in dies latius emanasset, ejus cohibendae remedia expresse commemorata inveniuntur. Etiam inter Graecos contagionis metu receptum fuisse morem aegros a sanis segregandi in locosque solitarios deportandi Aretaeus testatur (2). Porro ex iis, quae de longorum morborum medela idem vir ait, apprime videre licet, *summam cutis munditiem, balneis* praesertim tam mere aqueis, quam

---

(1) De vietu acutor. c. XXXI-II. Ed. v. d. Linden. Vol. II. p. 294-96; passimque in libris de diaeta. Ead. edit. p. 179-263.

(2) Τοιούσδε οὖν ἐόντας τίς οὐκ ἂν φύγοι, ἢ τίς οὐκ ἂν ἐκτραπείη, κἢν υἱός ἢ πατὴρ ἔῃ· κἢν κασίγνητος τύχῃ· δέος και αμφὶ μεταδόσιος τοῦ κακοῦ. πολλοὶ γοῦν επ' ἐρημίης καὶ ες ὄρεα τους φιλτάτους ἐξέθεσαν. V. Aretaei Cappadocis de caus. et sign. morb. diutur. Lib. II. c. 13. Ed. Herm. Boerhaave. Lugd. Batav. MDCCXXXV. fol. p. 71.

medicatis *servatam, cibosque digestu faciles beneque nutrientes* gravissima fuisse remedia, quae adversus diram labem popularibus suis commendaverit (1). Per plura quidem post Aretaeum saecula Graeciam lepra atque elephatiasi afflictam fuisse, non desunt, qui testentur; verum sicuti in singulo homine, quem affecerit, diuturna labes, ut radicitus tollatur, ita populare etiam malum, per longam annorum seriem non turbatum, ut penitus exstinguatur fortiterque avertatur, severa diuque praeparata instituta exigit. Quam ob rem successus, quem sapientissimae Aretaei leges exseruerint, apud Galenum frustra quaerimus renuntiationem; bono autem fructu eas non caruisse, postea breviter perstringemus.

Etiamsi eadem fere hac aetate leprae mentionem facere incipiunt Romanorum scriptores, tamen, si Celso (2), Plinioque (3) fides habenda, eam, praesertim vero formam, quam

(1) Aret. Capp. de curat. morbor. diuturnor. Lib. II. c. 13. Edit. nup. laud. p. 134-136.

(2) « Ignotus paene in Italia, frequentissimus in quibusdam regionibus is morbus est, quem ἐλεφαντίασιν Graeci vocant; » A. Corn. Celsi de medic. lib. III. cap. 5. Editio Bipont, CIƆIƆCCLXXXVI. p. 181.

(3) « Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni aetatem non accidisse in Italia. » C. Plinii Sec. hist natural. lib. XXVI. cap. 5. Edit. Bipont. CIƆIƆCCLXXXIV. p. 261.

nodosam vocamus, in Italia non tam faciles celeresque progressus fecisse, atque in omnibus fere orientalibus maris mediterranei provinciis, jure suspicari licet. Obstaculis etenim, quae ipsa illorum temporum ratio secum tulerit, attente consideratis, horrendae luis per primas imperii Romani periodos raritas aliquatenus saltem declarari potest. Veteres Romanos in duas classes, militum sc. et agricolarum, distributos fuisse satis notum est; illi vero bella semper feliciter gessere ideoque, quas ea inducere solent, molestias minus sensere, dum hi, agros tranquille colentes, a publica perturbatione fere nihil passi sunt. Quantam operam urbis munditiei dederint, exstructae cloacae, quantam corporis cultui, balneorum thermarumque luxus (1) satis superque commonstrat. Porro quum Romani, sicuti omnes paene coeteras artes, ita et medicam a Graecis Italiae colonis mature accepissent, Graecos medicos aeque fere mature Romam advenisse morborumque curationem

---

(1) Antiquorum populorum, Romani praesertim, balnea qui penitius cognoscere cupiat, egregiam eorum descriptionem tristemque, quam habuerint, sortem in opusculo: « Uber die Bäder des Alterthums, insonderheit der alten Römer etc. von Dr. Engelbert Wichelhausen, Mannheim u. Heidelberg 1807. 8. » inscripto reperiet.

et prophylaxin adhibuisse, veri admodum simile videtur. Omnia autem haecce vero effecisse, ut leprosi morbi inter Romanos tam lento gradu irrepserint, vel eo confirmatur, quod causae, quas eorum introitui prohibendo ipsa quasi natura opposuisset, non prius erant semotae, quam eadem fere saevitie, qua alias bene multas tunc temporis cognitas terras diu vexasset, Romanum etiam imperium dira labes exagitare coeperit. Namque post finitum bellum Punicum secundum adhucque magis post constitutos imperatores, populum Romanum intestinis bellis tantopere conquassatum civiumque et imperatorum libidinibus aliisque flagitiis adeo demum fractum videmus, ut, cui olim tot gentium potestas dominatusque fuisset, civitas, subinde ad exitum properans, tandem dissolveretur. Verum tantae publicae calamitati, per se longis morbis, cutaneis praesertim, gignendis et disseminandis faventi, adhuc accedit, quod Romani, increbescente per eandem aetatem cum Oriente commercio, frequentiori validiorique horrendae luis contagioni magis expositi erant, et, moribus ad summam denique mollitiem luxuriemque lapsis, incredibilis ferme balneorum thermarumque abusus ibique sanorum hominum cum infectis aegris incauta consuetudo ad lepram et elephantiasin, sicuti alios contagiosos morbos ulterius spargendos, sine dubio multum contulerunt.

Quanta crudelitate in omnes paene Europae gentes per mediam aetatem lepra saevierit, quaeque causae ad generandam eam atque alendam praesertim conduxisse videantur, supra audivimus (1); qua vero via et ratione postea sensim evanuerit eadem, jam sumus breviter expadituri. — Balneorum usus, quem per X - XI - XII saeculum neglectum fuisse *Moehsen* queritur (2), sacris bellis multo frequentior evasit. Lepra etenim in dies latius latiusque serpens effecit, ut illorum necessitas melius intelligeretur, sicuti Orientem imitandi studium ad aptiorem splendidioremque eadem exstruendi instituendique modum contulit (3). Tantoque demum numero increvere, ut cuivis fere monasterio suum esset, ubi pauperes gratis possent corpus lavare et scarificare (4). Verum sicuti quaevis paene res, qua diu abutimur, ruinam demum ac exilium minatur, ita incauta etiam publica balnea adhibendi ratio, qua inficientes morbi adhuc magis gliscerent, tandem causa fuit, quare honorem auctoritatemque subinde amitterent; quin, quum post

(1) P. 67 et sequ.
(2) Wichelhausen über die Bäder d. Alterth. insonderh. der Römer. Manh. und Heibd. 1807. p. 100-101.
(3) E. l. p. 102-104.
(4) Sprengels Gesch. p. Arzneik. 2 Th. p. 490.

adauctam saeculi XV finem versus syphilidem manifestissima sese praebuissent foedae huius luis publicis balneis propagatae exempla, medicis severe suadentibus, in pluribus terris penitus relicta atque abolita essent (1). Tunc vero balnea publica minus necessaria fuerunt, quia, uti mox videbimus, lepra, cuius cohibendae pellendaeque gratia recepta fuere, ea aetate multo rarior occucurrit. — Contagiosa morbi natura bene intellecta, propria domicilia, leprosis hominibus excipiendis dicata, multis in terris iam mature fuerunt eum in finem instituta, ut non solum aegroti, auspiciis praesertim equestris ordinis a *Sancto Lazaro* denominati, tutum refugium necessariamque curam et opem accipere, verum et sani a foeda contagione liberari possent. Horum nosocomiorum, quae, plerumque extra urbes sita, ob lacuum fluviorumque vicinitatem (2) aegrotis facilem praebuere corporis lavandi copiam, si Raymondo (3) atque Mathaeo Paris (4) confidamur,

(1) Wichelhausen über die Bäder des Alterthums etc. p. 105, 111.

(2) Ph. G. Hensler vom abendl. Auss. u. s. v. p. 221.

(3) Histoire de l'éléphantiasis etc. Laus. 1767. p. 106.

(4) « Habent insuper templarii in Christianitate novem millia maneriorum, hospitalarii vero novendecim. » V. Mathaei Paris, monachi Albanens. Angli, histor. maj. Edit. Will. Watts. Lond. 1641. fol. p. 615.

iam medio saeculo XIII in sola Gallia duo millia, universo autem in Christianorum coetu novendecim millia numerabantur; et quanquam vix omnia fuerint leprosis hominibus dicata vel in singulum quodque vix soli leprosi admissi, immensa tamen eorum frequentia strenuam, quam in inficientibus morbis avertendis pellendisque id aevum posuerit, diligentiam satis luculenter probat. — Multum etiam contagium eo inhibitum est, quod, si quis esset lepra inquinatus, et iureiurando adstrictus (1) et superstitiosa illa opinione, leprosum hominem prae coeteris Deo placere et lepram esse salutis viam (2), captus morbum non celavit; verum ipse afflictam suam conditionem confessus, sanorum societate relicta, in « leproseria » sese contulit. — Finitis sacris bellis, Europa, per plura saecula tantopere turbata, quietiorem accipere faciem pacisque bonis frui coepit. — E celeberrimis, quae tunc temporis *Salerni*, ad *Montem Pessulanum*, quin *Lutetiae Parisiorum Bononiaeque* floruerunt, scholis plures prodiere medici, qui, verioribus ornati notionibus, morbum non solum rectius explanare, sed meliori etiam cum successu ei adhibere

(1) Exam. leprosor. auct. innominati. V. excerpta Hensl. operi pl. laud. annexa. p. 64.

(2) K. Sprengels Gesch. der Arzneik. 2 Th. Halle 1800. p. 483.

medelam valuerunt. Viguere ita eadem circiter aetate, qua lepra acerrime furuerit, *Guilielmus de Saliceto*, *Gordonius*, *Lanfrancus*, *Arnaldus Villanovanus*, *Guido de Cauliaco* aliique bene multi, omnesque suis scriptis abstrusum morbum illustrare conati sunt. — Conditis praeterea, in Germania imprimis, academiis non paucis, solidum literarum, tamdiu languentium, studium, popularis humanitas eorumque, quae unusquisque homo sibi aliisque debeat, melior increbuit institutio. — Omnibus vero hisce partim a natura, partim a summis rerum gubernatoribus feliciter institutis lepram saeculi XV finem versus in Europa insigniter decrevisse, historia satis superque docet; hoc autem loco prolixius exponere, quomodo tunc de ea querimonias mitigent Germanici, Gallici Italicique auctores, superfluum foret; nam hac de re Hensler et Sprengel, viri doctissimi, multi sunt atque copiosi (1). Nobis igitur, horum ipsorum testimonio (2) fretis, attulisse sufficiat, leprae formam, quam horridiorem ea aetas censuerit, nodosam puto, prius evanuisse, quam squamosam, neque *Benivienii* et *Fracastorii* tempore medicis amplius cognitam fuisse videri.

---

(1) Ph. G. Hensler v. abendl. Auss. p. 226-232. k. Sprengels Gesch. d. Arzneik. 3ter Th. Halle 1801. p. 76 et sequ.

(2) Loc. nup. cit.

Etiamsi adhuc quidem diu lepram squamosam auctores commemorare perseverarunt, tamen, quum non tantopere conquesti fuerint, quantopere qui antecessissent, nosocomiaque insuper leprosorum paulatim redacta aliique destinata usui (1), vix perperam statuimus, dirae labis violentiam subinde mitigatam summamque demum frequentiam adeo diminutam fuisse, ut, quae olim plurimas Europae terras gravissime vexaverit, pestis hodierno tempore, testantibus summae auctoritatis viris (2), in plurimis penitus evanuerit et aliquando sporadice oborta a medicis paene ignoretur, easque adhuc regiones tenere observetur, quarum incolae aëre minus salutari fruantur ad vitamque sustentandam molesta negotia exerceant in genereque vivendi ratione sanitati contraria utantur.

Verum haec, quae de lepra in Europa exstincta hactenus attulimus, de *Gallia* praesertim, *Germania* reliquisque terris meridionalibus

---

(1) Hensler p. 232-3, Sprengel p. 77-78. in operibus nup. laudatis.

(2) Hensler et Sprengel in locis nuperrime pluries allatis. Nec non Heckers Kunst die Krkhtn. d. Menschh. zu heilen. Erfurt 1814, II Th. p. 511 (§. 720), et Gesch. einer sehr hartnäck. Hautkrkht. v. Fr. Jahn, Hofmed. zu Meiningen, in Hufl. Journ. d. praktisch. Heilk. 14 Bd. (Neues Journ. 7. Bd.). Berlin 1802. 1. St. p. 23-43.

valent. Jam ad eas borealis Europae terras regionesque nos convertamus, quae tristissimae luis, olim tanto furore grassatae, felicissima nunc liberatione et vacuitate gaudent. Et dignae sane videntur, ut, quae ad hanc pestilentiam pellendam expertae fuerint, speciatim pertractemus. Nam quum inter harum orbis plagarum nostraeque peninsulae coeli aërisque rationem, incolarum victum, mores coeterasque fere omnes consuetudines priscis temporibus sine dubio major fuerit similitudo, vel, quum omnia fere haecce, illis in felicioribus regionibus multum emendata, apud nos aut prorsus immutata aut parum modo mutata adhuc persistant, tanto confidentius sperare licet, iisdem remediis posse Scandinaviam ab eadem foeda lue liberari. Atque si inter remedia, hac in septentrionali Europa adhibita, et ea, quae in meridionali optimo cum fructu tentata fuisse audivimus, summam nobis contigerit convenientiam probare, laeta haec nostra spes ad certitudinem adhuc propius accedit.

Sic ad *Daniam* devolvimur. — Aquae salutaris vis et prisci Dani quantam fiduciam habuerint, magna sacrorum fontium, summa cum veneratione cultorum, frequentia satis docet. Vel levissimam quamque aegritudinem percipiens eos adiit, et, prouti rerum ratio tulerit, medicantem aquam vel intus assumsit,

vel externo corpori admovit (1). Ita sine dubio vera sunt balnea exorta, quae postea, quum horrida lepra latius serpserat, magis necessaria visa fuere, tantaque demum multitudine increverunt, ut quaeque fere urbs unum saltem publicum balneum, quin totos vicos nonnullae haberent, qui a talibus aedificiis balneariis nomen *Badstuestraede* vel *Badstuegade* acciperent adhucque gerant (2). Postea vero, quum ineunte saeculo XVI venerea lues in Dania latius emanare coepisset et publicis balneis propagari crederetur, severe sunt prohibita penitusque abrogata (3); sed eodem fere tempore lepram ibi multum raruisse, balneaque ideo publica minus necessaria fuisse, mox sumus demonstraturi. — Nosocomia, *Sancti Georgii domus* appellata, jam saeculo XIII ipsa in Dania commemorata invenimus (4), quae, testantibus

(1) Gust. L. Badens histor. Unders. om Laegevidenskabens Forfatning i Oldt. og Middelal. hos de Nordiske, isaer Danske. Kbhvn. 1801. p. 66-68.

(2) Gust. L. Baden in libro allato, pag. 69. Nec non: Ripae cimbricae s. urbis Ripensis, in Cimbria sitae, descriptio. Auct. Petro Terpager. Flensb. 1736. 4to. p. 545-47.

(3) Baden et Terpager in locis allatis,

(4) Origines Hafnienses ell. Kbhvn. fremstillet i sin oprindel. Tilsd. ved E. Pontoppidan. Kbhvn. 1760. 4. p. 165.—Chorographisk og oeconomisk Beskr. over Randers etc. af Snaebjörn Asgeyrsen Stadfelt. Kbhvn. 1804. p. 266. — Langebeckii Script. Rer. Danic. Tom. IV. Hafn. 1776. pp. 346 et 389. Quibus in locis de leprosis nosocomiis *Hafniensibus*, *Randersiensi et Neustvediensi* mentio est.

Pontoppidan (1) et Stadfeldt (2), ubique extra urbes et interdum mari lacuive vicina jacebant; et, uti e Cristofhori Bavari (3) Paulique Heliae (4) verbis patet, omnes erant leprosi ea adire coacti. — Quamvis a fundata ad reformatam usque universitatem Hafniensem (1478-1536) duo solum in ea commemorentur medicinae professores, Alex. sc. Kinhorn et Christiernus Thorkilli Morsianus, ideoque e medicis praelectionibus nondum possent salubres observari fructus, tamen ex ejus aevi

---

(1) Lib. allat. p. 164, ubi e *S. Georgii* domibus, quarum olim Hafniae plures fuerunt, unam fuisse extra urbem inter septentrionalem occidentalemque portam sitam et lacui qui hodiedum « Sanct Jörgens Söe » salutatur, nomen dedisse perhibet.

(2) L. c. p. 266.

(3) Christoph. af. Bayerns Stadsret for Kjöbstaederne i Danmark og Norge. 59de Cap. V. Gl. kgl. Forordn. og Privil., udg. f. Kgrgt. Norge. Kbhvn. 1751. p. 253. Cfr. Pontopp. Origg. Haff. p. 108.

(4) « Fordi wore hospital saa skikkede vdi gammil tidt, at ther ingen lagdis vdi, vdhen han hafde hospitals siwge, thet er den spidalske sooth. —— Spidalske mennisker haffue theris hospital her vdhen for byen aff gammil skicke, at saadanne mennisker skulde icke vaere i by effter then gammil low mit thenom, som ere karske ». V. P. F. Suhms Saml. til den Danske Historie. 1ste Binds 2det Hefte, Kbhvn. 1780. 4. p. 129-131, ubi nonnulla inveniuntur eorum, quae e Pauli Heliae libro « Huore krancke, mislige, saare etc. mennisker skutte tracteris etc. Kbhvn. 1528. 4. » inscripto Peter Syv excerpsit.

historia patere doctissimus BADEN testatur (1), monachos satis mature miserorum curam habuisse, herbarum et, qua polleant, medicae utilitatis sibi notitiam comparasse, atque Hippocratem, Galenum aliosque artis medicae scriptores interpretationibus sibi familiares reddidisse (2). Medicina itaque, etiamsi ea quidem aetate in Dania nondum scientiae nomine insigniri potuit, melius tamen excoli coepit, et foeminis, quibus, teste eodem BADEN (3) usque ad acceptam fidem Christianam unicis artem exercendi potestas fuit, ob penitius studium monachi in medela afferenda multo feliciores fuisse videntur. — Pisces, litoribus Danicis relictis, alias legisse sedes, TH. BARTHOLINUS queritur (4); id quod sine dubio non minus, quam crebrae urbium foederatarum in Daniae oras maritimas incursiones, praecipue effecit, ut,

---

(1) Libro saepius cit p. 47-48.

(2) Ita jam saeculo XIII HENRICUS HARPESTRENG, quem canonicum Roeskildensem fuisse perhibent, medicam commentationem scripsit, cujus in particula priori leges nonnullae diaeteticae inveniuntur, posterior vero major, perpaucis exceptis, interpretatio esse videtur ÆMILII MACRI poëmatis de herbarum virtutibus. V. Nye Danske Magaz. 1 Bd. Kblivn. 1794 pp. 57 et 109.

(3) Lib. cit. p. 48.

(4) De medic. Danor. domest. p. 285. Diss. VI. de victu Danor. domest.

quae, teste eodem viro, de alecibus suis quondam universae fere Europae prospicere potuisset, terra alia quaestus parandi negotia subinde experiri cogeretur. Ita forsitan ab eo inde tempore, quo piscatura, sive ob piscium raritatem, sive ob mare hostium navibus infestatum, Danis minus prospere succederet, agrorum cultura, antea multum neglecta, in Dania sensim attolli severeque evalescere coepit. — Omnia vero haecce non potuere, quin lepram non inhiberent solum, verum etiam prorsus fere abolerent. Atque ex *articulis Ripensibus* videre licet (1), mox post sacra reformata morbi frequentiam in Dania adeo diminutam fuisse, ut omnes S. Georgii domus aliaque minora nosocomia leprosis hominibus excipiendis haud amplius necessaria viderentur eorumque reditus ptochotrophiis postea tribuerentur. Neque praeterea BARTSKER in suo medico libro (2), neque TH. BARTHOLINUS in tota illa dissertatione, ubi de morborum Daniae popularium

---

(1) CHRISTIAN d. 3*dies* Reces eller saa kaldte 26 Religionsartikler, udg. i Ribe 1542. Art. 18-19. V. HOFMANNS Saml. af. Stiftls., Fund. og Gavebreve udi Danmark og Norge. II Tom. Kbhvn. 1756. 4. p. 100.

(2) En liden Bog om allehaande Siugdom, som Mennisker mangfoldeligen kand vederfaris etc. af HANSZ CHRISTENSZEN BARTSKER. Schleszvig MDXCVI. 4.

remediis inquilinis agit (1), ullam facit leprae, aut squamosae, aut nodosae, mentionem. Atque nostris temporibus iis solum in Daniae regionibus lepra grassatur, quae aëre minus salubri fruuntur vivendique genere sanitati nocivo utuntur. En causam, cur *Ditmarsienses* (2), *Morsianos Thyensesque* (3) adhuc vexet.

Neque *insulani Faeroeenses*, quos Debesii tempore fuisse leproso morbo graviter afflictos supra (4) monuimus, popularem calamitatem lenti adspexerunt. Namque iam saeculo XVI, forsan antea, obtinuere, ut prope urbem *Thorshavn* pauperibus leprosis nosocomium exstrueretur, quod, principio satis amplum, ob latius dein serpentem morbum postea dilatatum fuit (5). Piscationem per ultimos 50 annos non tam felicem fuisse, quam antea,

---

(1) Medic. Danor. domest. diss. IV. p. 97-177.

(2) V. celeberrimi Brandisii saepius citatam commentationem «Om den Ditmarsiske Syge». In Bibl. f. Laeger. 4 Bd. Kbhvn. 1813. p. 1-26.

(3) Hac de re tam experientiss. Randrup in dissertatione supra laudata, quam annuae medicorum, in insula Mors peninsulaque Thye degentium, ad Reg. Sanit. Coll. Hafn. missae renuntiationes, quarum utendarum benigna mihi copia fuit, nec non effata virorum, istarum regionum peritorum, quibuscum ea super materie mihi sermo fuit, consentiunt.

(4) P. 56 et 72-73.

(5) Faeroae et Faeroa reserata etc. af Luc. Jac. Debes. Kbhvn. 1673. p. 283-284. Cfr. Forsög til en Beskr. over Faeröerne af J. Landt. Kbhvn. 1800. p. 455-6.

jam Debes (1) testatur et Landt (2), qui 127 annis post scripsit, confirmat; quare illius etiam viri tempore insularum Faeroeensium incolae alia minus molesta negotia exercere, v. c. rei pecuariae, praesertim ovariae, operam navare rudemque lanam in varia corporis tegumenta, tibialia imprimis, artificia manu elaborare ad exterosque devehere inceperunt. Verum mutata haec vivendi ratio providaque leprosis hominibus in seposito loco medendi cura morbi extinctionem effecisse videntur. Landtio etenim per septennium (1791-1798), quo in hisce insulis sanctissimo sacerdotio praefuerat, duo solummodo aegroti occurrerunt, qui lepra afflicti iudicarentur (3). Quam ob morbi raritatem quum per plures annos nosocomium aegrotis vacasset, in alium usum commutatum fuit atque inititutum (4).

Verum insulae Faeroeenses non solae sunt terrae nostrae boreales partes, quas eadem haec methodus, cujus utilitatem tot gentium nationumque historia confirmat, a foeda labe intactas atque inviolatas servat; nonnullae etenim tam magni imperii Russici, quam ipsius

(1) L. c. p. 279.
(2) L. c. p. 385.
(3) L. c. p. 455.
(4) E. l.

etiam nostrae peninsulae provinciae ab eadem sunt paene immunes. Cujus rei causam atque rationem exponere neque inutile neque ineptum munus videtur, utpote quo perfecto remediorumque hic adhibitorum cum illis, quae a coeteris terris tanto cum successu in usum vocata fuisse audivimus, demonstrata similitudine, certior adhuc et verior nobis spes affulgebit, laetiora demum ventura esse tempora, quibus tristissima lue Scandinavia haud amplius prematur. — Variae, quas sedulo percurri, de *boreali Russia* vicinaque *Fennonia*, eadem sub latitudine sitis eademque utentibus coeli temperie, qua Norvegia et Svecia, peregrinatorum descriptiones leprosum morbum aut pleno silentio praetereunt, aut alicubi sporadice obortum modo leviter tangunt; verum nonne religiosus mos singulo saltem per septimanam die tepidum balneum intrandi summamque coeterum vestium adhibendi munditiem (1), nec non florentissima, in ducatu praesertim (2), agrorum cultura, atque in illa

---

(1) P. v. Havens Efterretninger om det Russiske Rige etc. Kbhvn. 1747. 8. p. 509-510. Conf. J. Meermans Reisen durch den Norden u. Nordosten v. Europa in M. C. Sprengels Bibl. d. Reisebeschreib., fortges. v. T. C. Ehrmann. 42 Bd. Weimar 1810. p. 165; et Neuste Länder-u. Völkerkunde. 4 B. Weimar 1807. p. 433.

(2) Neueste Länder-u. Völkerk. 4 Bd. p. 561.

nulla saltem cerealium penuria efficiunt, ut harum regionum incolae foeditate vacent? — Annuas medicorum Norvegiacorum ad summum imperium missas renuntiationes; quarum utendarum benignissima mihi copia fuit, pervolventi mihi nulla ab experientissimis medicis, quibus provinciae *Toten* et *Hedemarken* concreditae sunt, leprae occurrit mentio. Unde concludere licet, eam, si ibidem exsistat, esse admodum raram; id quod felicissimae frugum fructuumque ubertati et rusticorum paene omnium opulentiae haud immerito adscribendum videtur. — Ad *Scaniam* demum nostram, quam lepra olim graviter vexatam fuisse vetusta monumenta docent (1), si animum convertamus, idem comprobatum videmus. Sed piscationem ibi tunc non minus frequentem fuisse, quam

---

(1) In *necrologio Lundensi* Godduini mentio est, qui anno MCXXIV leprosus obiit (Script. Rer. Danic. med. aevi ed. Jac. Langebek. T. III. Hafn. 1774. p. 459); Liber Daticus Lundensis Erlandum commemorat, ecclesiae Lundensis archietectum, qui moribundus anno MCCLXXVI leprosorum nosodochio testamento consuluit (Scr. R. D. III. p. 541), nec non Margaretam, Stranges filiam, quae infirmis leprosis « in domo S. Georgii prope Lundis degentibus » anno MCCCL summam legavit anniversariam (Scr. R. D. III. p. 499). Doctiss. itaque Bring, qui antiquitates Scanenses singulari studio dignatus est, leprosorum in veteribus monumentis non raram recurrere mentionem vere dicit. (Monum. Scanens. Auct. Svenone Bring. Lond. Goth. 4. Vol. II. p. 248. v. notul. subnex.).

in vicina *Sjaelandia* caeteraque *Dania*, et agrorum culturam ob densas sylvas neglectam summo jure suspicamur. Pisces eodem tempore Scaniae Daniaeque litora reliquisse eamque ob causam incolas ad aliam vitae sustentandae rationem coactos fuisse, haud temere censemus; nosocomia, leprosis hominibus dicata, mature exstructa institutaque fuisse, ex antiquis testamentis patet; et monachos aegrorum, tam in nosocomiis, quam extra ea degentium, curam habuisse, satis probabile est. Atque hodierno tempore Scaniam esse Sveciae horreum merito judicandam, omnium ejus provinciarum villis et praediis ditissimam neque incolarum opibus facile ulli cedere, aquas eidem esse saluberrimas, aestivo praesertim tempore frequentatas, nec non urbes publicis balneis gaudere, omnes scimus. Hisce vero ab ipsa natura summisque rerum gubernatoribus bene prospereque institutis, non miramur, hanc peninsulae nostrae partem esse dudum a foedo morbo penitus liberatam. Quapropter in actis societatis medicorum Svecanae nullum invenies leprae relatum a medico Scanensi exhibitum. Atque ipse, praegressa aestate Scaniam visitans, a medicis audivi, lepram esse ibi paene incognitam, et, qui eadem vexati ipsis forte occurrissent, eos pauperes fuisse, aliis in Sveciae regionibus, morbo gignendo alendoque faventibus,

vel educatos vel saltem per multos annos commoratos. Faeminam, exanthemate leprae squamosae simili afflictam, quam in nosocomio Lundensi mihi contigit videre, utut raram avem intuebantur; verum nec Soennerberg, experientissimus instituti clinici Lundensis director, cujus erat curae mandata, neque alius ullus eam vere leprosam declarare audebat.

Vix opus est, ut in historica hac disquisitione diutius acquiescamus; nam ex iis, quae hactenus sunt disceptata, satis elucet, lepram iisdem remediis vel retardatam, vel cohibitam, vel prorsus fugatam fuisse. Videmus in terris, quas foeda labes olim graviter vexaverit, vel in quibus lentos progressus fecerit, balneis frequenter institutis sollicitius fuisse cutis munditiei provisum; refugia liberali manu eum in finem exstructa, ut, peritis viris ministrantibus, leprosi homines possent necessariam curam et opem habere; restauratis literis spissam nebulam subinde dispulsam fuisse humanitatemque in dies latius sparsam, pluresque medicos prodiisse, qui, melius instituti, lepram, sicuti alios morbos, non solum verius illustrare, sed etiam tutius sanare scirent, salubrem demum et aliquando mutatam vivendi rationem. Quae vero omnia in peninsula nostra longe aliter. Magna etenim est medicorum penuria, exstructa

quidem sunt aliquot in locis leprosorum nosocomia; verum neque omnibus excipiendis aegrotis sufficiunt, neque satis apte sunt instituta. Accedunt insuper summus egenae plebis squalor sordesque, nec non prava et saluti neutiquam consentanea victus ratio. Quibus vitiis erroribusque si fortiter seduloque obsistamus, e Norvegia Sveciaque etiam lepram aliquando expulsum iri, merito sperare nobis videmur.

Ubicunque malo cuidam occurrendum est, cum praesens levare, tum sublati reditum praevertere interesse debet. Si itaque lepra Scandinavica cohibenda est prorsusque exstinguenda, tam iis, qui eam jam patiuntur, quam iis, qui integra adhuc santitate gaudere videntur, prospiciendum est. Quae vero utraque cura, quum iisdem remediis perficiatur, specialem pertractationem non requirit; verum quum aegrorum semper proxima esse ratio debeat, quid circa eos agamus, primum videamus.

In Norvegia Sveciaque magnam esse medicorum paucitatem, nemo est, qui neget. Illam vero iis praesertim carere, recensus, priori anno a summo imperio editus (1), satis

(1) Fortegnelse over de autoriserede Laeger i Norge, samt de i Embede ansatte uexaminerede Bataillonschirurger. Christ. 1816. 8.

docet; centum etenim viros qui ibi medicinae faciendae licentia gaudeant, in terra, quae, incolarum nongentis circiter millibus frequentata, milliarium quadratorum quinque paene millia septingenta emetitur, non posse omnibus aegrotis diligenter accurateque consulere, quid? quod, in provinciis latioris ambitus singulo cuique ne innotescere quidem, per se patet. Plures igitur beneque eruditi medici instituantur, et tot, ut provincias commode administrare possint; tanta vero eorum merces esse debet, ut, unde vivant, non desiderent; nam, nisi larga mercede publica allicitus, provincias egenas nullaque hominum frequentia gaudentes, ubi privata praxis flocci fere aestimanda est, nullus bonus medicus adibit. Multum proficiet medicus, si in provincia explorationes identidem instituat. Quem ita foeda labe inquinatum detegerit, eum humano affabilique sermone, qui apud rudes homines plurimum valet, ad medicamina sumenda justamque servandam diaetam cohortari, praescriptamque curam ad plenam usque sanationem perseveret, severe monere debet. Qui vero plebem, ruralem praesertim incultam, cognoscit, arduum esse medici provincialis munus sane concedit. Satis inveterata etenim eam tenet adversus medicamina opinio, quae efficit, ut ab aegerrime sumtis maturius justo desistat.

Quo felicius itaque res possit medico succedere, contumaces medelamque recusantes ad obsequium cogendi potestate donatus in provincia quasi disciplinae publicae magistri munus exsequatur. Verum enim vero domestica haec cura modo, si lepra, levis adhuc, superiores nondum sit gradus assecuta, aliquid conferre videtur; nam ubi adoleverit eadem, diuturniorem medicaminum usum sollicitioremque omnium nocentium evitationem exigit, quam quae ab hominibus indigis pravaque opinione captis possint juste assidueque continuari. Quum praeterea morbus contagiosus sit, et, prouti ipse aggravescat, ita contagiosam vim increscere, veri admodum simile videatur, aegrotus, praesertim ubi inveteraverit malum, alios multos, quorum quotidiana consuetudine utatur, inquinet, necesse est. Ad haec vero pericula avertenda nosocomia egregie conducunt; quibus nimirum efficitur, ut aegroti, ab hominum frequentia seclusi, non solum non morbum latius propagent, verum etiam, virorum peritorum auspiciis, necessariam possint curam medelamque accipere. Nosocomia vero, si debitam utilitatem afferant, plura exstrui debent, tot adeoque ampla, ut omnes leprosi in ea admitti possint, et tam bene instituta, ut ab ipsis aegrotis non ut pestis domus carceresque judicentur, verum ut benefica

refugia, unde, nefando malo devicto, sani iterum suis tradantur. Imprimis vero urbes, ubi studiosa medicinae juventus sese ad munera obeunda praeparat, uti *Christiania*, *Upsalia*, *Holmia*, talibus nosocomiis instructae esse debent; ut nimirum juvenes medici, comparata jam, antequam ipsi artem exercere inceperint, sub optimis magistris morbi notitia, tanto feliciores possint ei medelam adhibere. Ob innatum medicaminum fastidium plebs ea sumere desinit, quamprimum extus nil conspicere possit seseve paullo levatam putet; verum in lepra nostra Scandinavica medicaminum usus longe post continuandus est, quam externa symptomata evanuerint, nam hic morbus, sicuti diu in toto organismo delitescit, antequam externum corpus defoedaverit, ita etiam hoc multo prius relinquere videtur, quam omnia sunt ejus seminia penitus exstincta. In nosocomiis vero medicus non solum melius potest medendi methodum singulo aegroto aptare, verum etiam prospicere, ut remedia rite ministrentur tamque diu continuentur, quamdiu ipse necesse judicaverit. Ipsique demum arti e nosocomiis magna haec redundat utilitas, quod medicus, plures eodem malo, sed non semper eadem varietate, affectos quotidie intuens, diversarum morbi varietatum magis perspicuam notionem in animo imprimere, constantiaque signa facilius detegere potest.

Verum enim vero acutos atque expertos medicos instituisse commodaque nosocomia exstruxisse ad lepram e Norvegia et Svecia fugandam vix satis est; nam quid impedit, quo minus aegroti, recuperata demum sanitate, domum reversi suetam iterum vivendi rationem aggrediantur, denuoque semetipsos et alios, quibuscum quotidie versentur, foeditate inquinent? Recrudescente nefanda labe, aegroti rursus in nosocomia deferuntur, quae, quum morbi causae nondum cessaverint, nunquam desinent esse leprosis impleta, verum ob paullatim adauctam morbi frequentiam tandem omnibus excipiendis haud amplius sufficient. Quod si demum evenerit, medicus multos extra nosocomia visitare cogitur; quum vero tales homines ob innatam aversionem medicaminibus minus juste utantur et ob inopiam non possint ad praescriptam diaetam vivere, omnis fere medici labor aegrotosque domi administrandi diligentia saepissime fructu carebit. Si itaque ad lepram pellendam medici et nosocomia quid proficiant, causas ejus plane tolli vel mitiores saltem reddi, res maximi est momenti. Quum vero ab antiquis moribus consuetudinibusque et laboriosis quotidiani victus quaerendi negotiis morbus proficiscatur, apud plebem rudem, quae, morum a patribus acceptorum tenacissima, novis aegerrime adsuescit; ne

dicam, eas experiri constanter recusat, omnia ista mutare, difficillimus sane maximeque arduus labor erit. Postulet forsitan a me quispiam, ut viam atque rationem, qua omnes illi errores, qui vel in modo, quo quaestus agantur, vel in alimentis, vel in cutis munditie committantur, ita sint corrigendi, ut sanitati minus noceant, uberius explicem; ita vero per partes ire longe extra opusculi fines jacet. Quapropter pauca, quae hac de re dicenda habeam, hisce fere continentur. Ad molesta plebis negotia pravamque victus rationem ita mutanda, ut minus nociva reddantur, a *Regia Societate pro Norvegiae Salute* multa bene instituenda sperare debemus; atque a doctissimo nostrate, celeberrima tam apud nos, quam apud exteros fama florenti, qui omnes fere Norvegiae portus et piscatorum cubilia visitavit et de remediis, quibus piscatoria res emendari possit, multum est meditatus, de aptiori salutique minus nocivo piscium captandorum modo egregia consilia exspectare possumus, si, quae e ditissima experientia vir modestissimus didicit, luci committeret. Ad morbum vero tollendum ipsa etiam natura sponte nonnihil conferre videtur; nam, sylvis subinde decrescentibus, agrorum culturam demum florescere multosque a molesta piscatione aliisque, qualia nunc perficiantur, sanitati perniciosis

negotiis revocare, nec non vegetabilium ciborum usum frequentiorem reddere, admodum probabile est. Ad sanitatem demum tuendam chronicosque praesertim cutaneos morbos profligandos quam necessaria sit munditiei cura, nostra sane expositione haud eget; nam haec res a tot viris iam adeo bene disquisita est, ut, quid addatur, non facile sit perspicere. Id tantum monitum velimus, nobis omnino persuasum esse, crebram vestimentorum corporisque ipsius lavationem omnibus aliis sanandae et avertendae leprae remediis palmam praeripere. Valde itaque optandum est, ut non solum in unoquoque nosocomio balnea exstruantur, verum etiam ut egregie ille mos, quo maiores nostri, veteres septentrionis incolae, usi fuere (1)

---

(1) Norvegiae fluvios, qui vel hodierno tempore *Laugen* et *Loven* salutantur, Sveciaeque lacum, quem olim *Laugur* s. *Loger* vocarunt (hodie *Mälanr*, qui Holmiam alluit), inde nomina sortita fuisse, quod in iis praesertim Scandinaviae veteres incolae sese lavarent, probabile videtur; sicuti credibile est, Saturni diem apud nos inde *Löverdvg*, *Löverdag* appellatum fuisse, quod is esset, quo talem lotionem instituere consueverint. Testante etenim doctissimo Ihre, in antiqua lingua Svethica *log* lacum indeque formatum verbum *löga* profluenti unda vel mari sese proluere significavit. (Gloss. Sviogoth. Auct. Jo. Ihre. Upsal. MDCCLXIX. voc. *lag.*).

et quem vel hodierno tempore *Russi* (1) Turcaeque (2) religiosissime colunt, singulo per hebdomadam die balneum intrandi apud nos iterum recipiatur. Norvegiae sane dedecori est, ne unicum quidem ibi esse institutum publicum balneum, tanto autem maiori, quod tam extensis oris maritimis gaudet, neque ulli terrae, ubi thermarum et aliorum balneorum frequentissimus est numerus, fluviorum, rivorum, lacuumque dulcium nec non mineralium fontium abundantia facile cedit.

Restat vero adhuc unum auxilium respicere, quod in usum vocatum non potest, quin ad lepram nostram borealem fugandam multum conducat, sicuti aliis etiam bene multis rationibus benigno effectu non carebit Plebem Norvegiacam Svecicamque esse valde ineruditam et officiorum, quae e cognitione ducantur,

---

(1) P. v. Havens Efterretninger om det Russiske Rige etc. Kbhvn. 1747. 8. p. 509-510. Conf. J. Meermans Reisen durch den Norden u. Nordosten v. Europa in M. C. Sprengels Bibl. der Reisebeschreib., fortgs. v. T. C. Ehrmann. 42 Bd. Weimar 1810. p. 165.

(2) G. A. Oliviers Reise durch das Türkische Reich, Ægypten u. Persien von 1792-1798. in Sprengels Bibl. d. Reisebeschreib. 6 Bd. Weimar. p. 147-148; et W. Wittmans Reisen nach d. Turkei, Klein Asien, Syrien u. Ægypten in den Jahr. 1799, 1800, 1801 v. Sprengels Bibl. d. Reisebesch. 16 Bd. Weimar 1805. p. 38-39.

fere prorsus ignaram, tam sacerdotes, iuventutem catechizantes vel ad christianam religionem publice iurandam praeparantes, quam omnes, quibus cum illa, praesertim rurali, res est, conqueruntur; id quod, consideratis iis, quae ad edocendam eam excolendamque agantur, nemo miratur. Urbibus etenim exceptis, paucissimae inveniuntur populares scholae, ubi vir minus opulentus pueros rebus maxime necessariis imbuere curare possit. Magnus vero est in utraque terra magistrorum, quos ambulantes dicunt, numerus, qui ab una ad alteram dioecesin migrant, solaque esca contenti egenis pueris tradunt, quae ipsi parce sciant; tales vero magistros, quum rarissime sint parentibus, quorum liberos instituant, prudentiores pravamque vel potius forsitan nullam methodum sequantur, haud multum esse profecturos, per se patet. Maxime itaque interest, ut viri, qui ad plebeiam iuventutem informandam sese accingant, de iis rebus, quas aliis traditúri sint, edoceantur; instituta vero, ubi hoc fieri potest, Norvegia plane atque omnino desiderat. Valde ideoque optanda lex esset, quae *Seminariorum*, qualium *Toensbergiae* olim unum floruit, restaurationem iuberet, ubi futuri plebis praeceptores sese melius praeparare et unde post probatam habilitatem ad gravissimum munus conficiendum abire possint. Sed

aperiantur quoque populares scholae, in quibus egeni pueri, hisce magistris utentes, de iis gratuito erudiri possint, quae ad beate recteque vivendum scitu maxime necessaria sint. Discipulorum animos bonus itaque magister imbuat, inter officia, quae sibi aliisque debeant, id, quod sanitatem tuendam iubeat, non infimum locum mereri; eos edoceat, frigoris aversionem, meliorem victum cutisque munditiem praecipua esse leprae prohibendae pellendaeque remedia; pravam tollat opinionem, morbum, sine culpa susceptum, ignominia stipatum esse, atque neglecti mali pericula demonstrans severe moneat, ut, cui contagionis suspicio exorsa fuerit, is neque eam celare, neque curationem differre debeat, verum, quo celerius tutiusque in salutem redire possit, sese statim experto medico committere omniaque ingenue aperire, et sancte demum medicamina assumere ad praescriptamque diaetam vivere. Ad has vero leges sollicite servandas sacrorum antistites, provinciarum praefecti militumque duces aliique omnes, quibus ad plebem aditus pateat vel frequens cum ea sit consuetudo, tam ipso exemplo, quam benigna adhortatione multum conducere possunt; quae ubicunque nil polleant, minari ipsamque demum vim invitis adhibere iis, permissum esse debet.

Exposui ita, ut potui, viam atque rationem,

qua sola adhibita Norvegiam Sveciamque de faustis aliquando temporibus laetaturas esse arbitror, quibus lepra non frequentior in iis occurrat, quam aliis in terrae plagis, quae, olim gravissime vexatae, e sapientissimis et fortissimis ejus cohibendae fugandaeque praesidiis saluberrimos fructus diu perceperunt. Quibus vero auxiliis sit vivendi genus mutandum, quot et quibus in provinciis instaurandi medici, quot et ubinam nosocomia extruenda, quomodo haec balneaque publica componenda, quo scholastica res emendanda, quales demum leges politiae medicae dandae, omnia haecce speciatim pertractare neutiquam meum fuit. E terrarum etenim historia quum viam tandem et rationem demonstrare mihi contigisset, cuius ope Scandinavia possit dira labe liberari stabilemque ab ea vacuitatem sperare, propositum me susceptumque munus confecisse putavi.